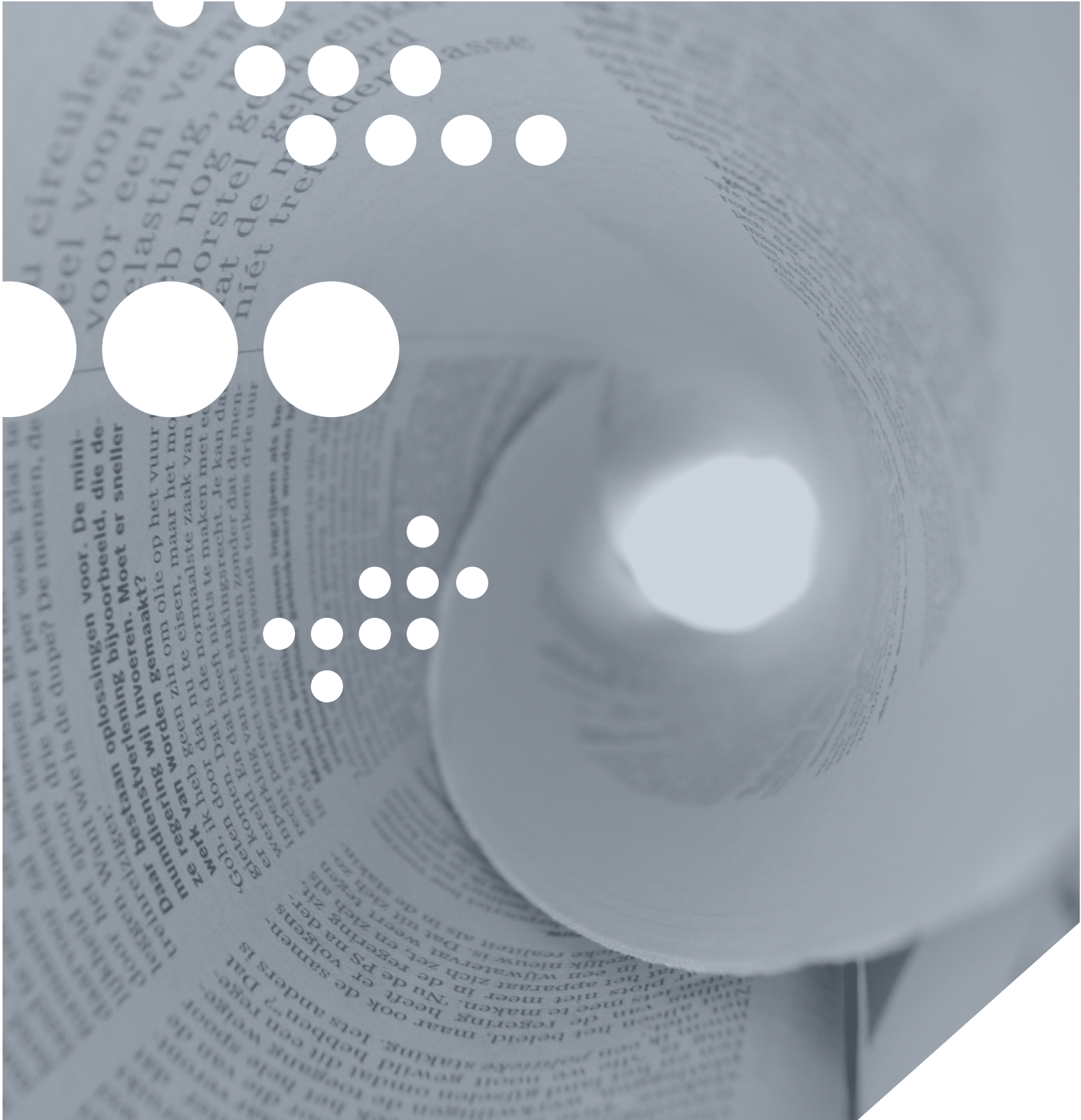

Medieanalyse av antisemittisme i dag

RAPPORT PÅ OPPDRAG FOR KOMMUNAL- OG MODERNISERINGSDEPARTEMENTET

Medieanalyse av antisemittisme i dag

Oppdragsgiver: Kommunal- og moderniseringsdepartementet

**Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter
2016**

Forord

Denne rapporten er utarbeidet av Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret) på oppdrag fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet. HL-senteret har samarbeidet med Institutt for medier og kommunikasjon (IMK), Universitetet i Oslo.

Den foreliggende rapporten er en pilotundersøkelse, den første analysen i sitt slag av antisemittisme i norske medier etter 2. verdenskrig. Det å gjennomføre en medieanalyse av antisemittisme krever en rekke valg. Disse valgene er viktig å ha med seg når man skal vurdere funnene i analysen. Analysen er basert på et strategisk utvalg av konkrete saker i norske redigerte nyhetsmedier i perioden 2005-2015. De utvalgte sakene er underlagt kvantitative innholdsanalyser, der også nettavisenes kommentarfelt og én av avisenes Facebook-sider er inkludert. I tillegg har forskerne undersøkt Twitter-meldinger under emneknaggen «jøde».

Analysen gir dermed et lite innblikk i antisemittismens omfang og former i medier i dag. Den viser at jødefiendtlige utsagn og ytringer eksisterer i både redigerte medier og kommentarfeltene, men samlet sett er likevel eksplisitte antisemittiske utsagn relativt lite utbredt i det undersøkte materialet, og forekommer sjeldent i redaksjonelt stoff.

På den korte tiden som har vært til rådighet, har utvalget måttet bli svært avgrenset. Vi snakker om et stikkprøvebasert pilotprosjekt, ikke en systematisk eller representativ analyse. Samtidig har undersøkelsen noen funn som bør ha betydning for den videre forskningen på området: Det er i nettavisenes kommentarfelt og i sosiale medier de groveste og mest eksplisitte formene for antisemittisme kommer til uttrykk. Framtidig forskning bør derfor se nærmere og gå mer i dybden på disse medieflatene. Det trengs også mer forskning på antisemittisme i relasjon til andre former for gruppefiendtlighet og trusselbilder. Slik kan man bedre forstå hvordan ulike forestillingskomplekser konstrueres og oppfattes som trusler mot egen identitet og majoritetskultur.

En stor takk til HL-senterets historikere Jan Alexander Svoboda Brustad og Lars Lien som er hovedansvarlige for medieanalysen. Brustad har nedlagt et betydelig arbeid som prosjekt-koordinator, der medieviterne Audun Beyer og Karoline Andrea Ihlebæk, begge ved IMK, Universitetet i Oslo, har vært viktige faglige rådgivere. Arnold Heim har vært vitenskapelig assistent og professor Christhard Hoffmann, Universitetet i Bergen/HL-senteret har ytt verdifulle faglige råd. Hjertelig takk til alle.

HL-senteret takker Kommunal- og moderniseringsdepartementet for dette interessante oppdraget som inngår i en rekke av prosjekter i forkant av regjeringens handlingsplan mot antisemittisme.

Guri Hjeltnes
Prosjektleder
Direktør, HL-senteret

Innholdsfortegnelse

Forord	5
Sammendrag	9
Summary	10
Anbefalinger	11
1. Innledning	13
Antisemittisme - begrepsavklaring	13
Antisemittisme og dagens medielandskap	15
Problemstillinger og forskningsspørsmål	16
Medieutvalg	17
Metodisk tilnærming	19
2. Kvantitative resultater	21
Oversiktsbilde for redigerte nyhetsmedier og kommentarfelt	21
Negative fremstillingsformer med høyest forekomst	21
Grad av jødefiendtlighet	22
Tendenser og trekk ved de redigerte nyhetsmediene	24
Problematisk ytringer om jøder i artikler fra spisset søk	24
Problematisk ytringer om jøder i redaksjonelt og eksternt innhold	25
Problematisk ytringer om jøder i de ulike nyhetsmediene	26
Forholdet mellom Israel-kritikk og jødefiendtlighet	29
Tendenser og trekk ved kommentarfeltene	30
Forholdet mellom Israel-kritikk og jødefiendtlighet	32
Fordelingen av problematiske ytringer om jøder på ulike temafelt	33
Konspiratoriske antisemittiske ytringer	35
Forklaringer av antisemittismen ved å vise til den muslimske befolkningen	36
Oppsummering	37
3. Kvalitativt innblikk	39
Ytringer i redigerte nyhetsmedier	39
Tvetydig begrepsbruk – kollektiv fremstilling og utilsiktet videreføring av stereotypier	40
Referanser til Holocaust og jødernes erfaring med forfølgelse	42
Utvetydige antisemittiske uttrykk	42
Ytringer i kommentarfelt	44
Generaliseringer og kollektiv ansvarliggjøring av jøder	44
Referanser til Holocaust, antisemittisme og jødisk religion	45
Antisemittisme, muslimer og det multikulturelle samfunnet	46

Konspiratoriske antisemittiske forestillinger _____	46
Ytringer på Twitter: #jøde _____	47
#jøde som metafor _____	48
Satiriske antisemittiske klisjeer: jøder, penger, gjerrighet og umoral _____	48
Antisemittisme, jøder og muslimer _____	49
Oppsummering _____	50
Litteratur _____	53
Internett _____	54
Kilder _____	54
Vedlegg: Kodebok medieanalyse av antisemittisme i dag _____	55

Sammendrag

Denne rapporten presenterer HL-senterets undersøkelse av hvorvidt og hvordan antisemittisme kommer til uttrykk i et utvalg norske medier. Undersøkelsen har tatt utgangspunkt i et begrenset og strategisk utvalg saker fra redigerte nyhetsmedier og kommentarfelt fra nettaviser og én av de utvalgte nyhetsmedienes Facebook-sider. Det er gjort kvantitative innholdsanalyser av totalt 824 artikler og 2689 kommentarer. Det er også gjort en rent kvalitativ gjennomgang av cirka 250 Twitter-meldinger tilknyttet emneknaggen «jøde», fra perioden 14. juli 2010 – 28. mai 2016.

Undersøkelsen viser at negative og problematiske utsagn og ytringer om jøder eksisterer i både de redigerte nyhetsmediene og kommentarfeltene. Samlet sett er likevel slike ytringer, og spesielt eksplisitte antisemittiske utsagn, relativt lite utbredt i det undersøkte materialet. Fremstillinger av jødene som en kollektiv størrelse og ansvarliggjøring av jøder for staten Israels politikk er de problematiske uttrykksformene som har høyest forekomst i det undersøkte materialet. Den vanligste formen for slike ytringer er generaliserende sammenblandinger av jøder som gruppe og staten Israel, og oppfordringer om at jøder som gruppe skal ta tydelig avstand fra israelske handlinger. I blant refereres det også til «amerikanske jøder» eller «norske jøder» som en enhet med felles meninger, interesser og mål. Det er videre en viss forekomst av ytringer som sammenlikner Israels politikk overfor palestinerne med den nazistiske jødeforfølgelsen og negative utsagn som spiller på forestilte negative trekk ved jødisk religion. I enkelte av kommentarfeltene forekommer tradisjonelle konspiratoriske antisemittiske forestillinger.

De problematiske enkeltutsagnene i redigerte nyhetsmedier er mest utbredt i leserbrev, kronikker og debattinnlegg som er skrevet av eksterne bidragsyttere, mens de kommer sjeldnere til uttrykk i redaksjonelle kronikker, ledere og nyhetsartikler tilknyttet mediens egne medarbeidere. Slike ytringer utløser imidlertid i de fleste tilfeller konkrete

tilsvar og reaksjoner, og blir dermed sjeldent stående uimotsagt. Problematiske og til dels jødefiendtlige ytringer er noe mer utbredt i artikler som også inneholder uttalte Israel-kritiske standpunkter. Samtidig har et tydelig flertall av de Israel-kritiske artiklene overhodet ikke forekomst av problematiske/negative utsagn om jøder. Mange av de problematiske ytringene i de redigerte mediene er utslag av upresis og ubevisst språkbruk, og sjeldent et uttrykk for antisemittiske intensjoner. Eksplisitte antisemittiske ytringer forekommer i svært liten grad i denne delen av mediene.

Enkelte av de jødefiendtlige ytringene tenderer til å være mer eksplisitt uttrykt i kommentarfeltene. På samme måte som i de redigerte nyhetsmediene har negative/problematiske ytringer om jøder i kommentarfeltene noe høyere forekomst i sammenheng med Israel-kritiske standpunkter. Det er imidlertid kommentarfeltene under saker om antisemittisme og Holocaust som utmerker seg ved å ha høyest forekomst av problematiske og jødefiendtlige ytringer. Slike saker aktiverer også et klart flertall av de groveste konspiratoriske antisemittiske ytringene. Selv om denne type ytringer er relativt lite utbredt også i de undersøkte kommentarfeltene, viser mangfoldet blant de groveste antisemittiske uttrykkene en bemerkelsesverdig kontinuitet i det antisemittiske tankegodset.

Twitter-meldingene tilknyttet emneknaggen «jøde» skiller seg fra det øvrige undersøkte materialet. Selv om et mindretall av meldingene spiller på antisemittiske klisjeer, er koplingen av denne emneknaggen til penger og moralske avvik innenfor økonomi og profitt et gjennomgående trekk. Slike meldinger refererer ikke til faktiske eller forestilte jøder, men viser bl.a. til venners gjerrighet, overdreven sparsomhet og kollegers lave arbeidsmoral. #jøde blir altså brukt som en metafor for slette karaktertrekk, som uvilje mot å betale gjeld, uærlig profitt og latskap. Slike ytringer refererer til klassiske forestillinger i den moderne antisemittismen, og inngår i en historisk norsk satirisk tradisjon.

Summary

This report presents the study conducted by the Center for Studies of the Holocaust and Religious Minorities of whether and how antisemitism is expressed in a selection of Norwegian media. The study is based on a limited and strategic selection of sources taken from edited news media and comment fields in online newspapers and from the Facebook page of one of the selected news media. A quantitative content analysis was conducted of 824 articles and 2,689 comments. Furthermore, a purely qualitative review was conducted of around 250 tweets with hashtag “jøde” (Jew) between 14 July 2010 and 28 May 2016.

The study shows that the extent of negative and problematic utterances and statements about Jews is relatively small, though it exists in both the edited news media and the comment fields. Presenting Jews as a collective entity, and making Jews accountable for Israel’s policies are the problematic forms of expression that most frequently arise in the material examined. The most common form for such statements are generalised conceptions of Jews as a group and the state of Israel, and calls for Jews as a group to dissociate themselves from Israeli actions. References are occasionally made to ‘American Jews’ or ‘Norwegian Jews’ as entities sharing the same views, interests and goals. There is also some occurrence of statements comparing Israeli policy towards the Palestinians with the Nazi persecution of Jews, and negative statements that play on imagined negative characteristics of Judaism. Some comment fields contain traditional antisemitic conspiracy theories.

Most of the problematic and anti-Jewish statements in edited news media occur in non-editorial opinion content, while they appear far more seldom in editorial articles, leaders and news stories. However, such utterances generally trigger concrete responses and reactions and rarely go unchallenged. Problematic

statements about Jews are slightly more common in articles that also express anti-Israeli opinions. On the other hand, most of the articles critical of Israel contain no negative statements about Jews whatsoever. Many of the problematic utterances in the edited media are the result of imprecise and unconscious choice of language, and rarely expressions of antisemitic intentions. The extent of explicitly antisemitic utterances in this section of the media is minimal.

Some of the negative and problematic utterances tend to be more explicitly expressed in the comment fields. Similar to the case in the edited news media, the extent of problematic utterances about Jews in the comment fields is slightly larger in connection with criticism against Israel. However, the comment fields below news stories dealing with antisemitism and the Holocaust clearly have the highest occurrence of problematic and hostile statements about Jews. Stories like these also prompt the most serious antisemitic conspiratorial notions. Although the extent of this type of utterance is also relatively small in the comment fields examined, the diversity of the most serious antisemitic expressions demonstrates a notable continuity in antisemitic ideas.

Tweets with the hashtag “jøde” (Jew) stand out from the remainder of the material examined. Although a small percentage of the tweets plays on antisemitic clichés, the connection to money and moral deviation in respect of finance and profits is a recurring feature. Tweets like these contain references not to actual or imagined Jews, but rather to the stinginess of friends, excessive frugality and the poor work ethic of colleagues. #jøde is used as a metaphor for negative traits such as an unwillingness to settle debts, ill-gotten gains and laziness. Such utterances refer to classic notions in modern antisemitism, and make up part of a historical Norwegian satirical, antisemitic tradition.

Anbefalinger

Denne undersøkelsen gir et innblikk i jødefiendtlige ytringers utbredelse og form i enkelte medier. Undersøkelsens utvalg er likevel så begrenset at rapporten først og fremst bør behandles som et stikkprøvebasert pilotprosjekt. For et representativt og helhetlig bilde av antisemittismens former og omfang i dagens medielandskap, er det nødvendig med systematiske studier av et langt mer omfangsrikt kildemateriale. Undersøkelsen viser imidlertid at de fleste ytringene som spiller på klassiske antijødiske stereotypier, og de groveste og mest eksplisitte formene for antisemittisme, først og fremst kommer til uttrykk i kommentarfeltene og de sosiale mediene. Fremtidig forskning bør derfor fokusere på slike medieformer.

Samtidig er jødefiendtlige ytringer i slike medier i større grad et uttrykk for symptomer enn en hovedkilde til antisemittisme. Mer forskning og monitorering kan kartlegge antisemittismens omfang og former i slike medier over tid, men må suppleres med mer preventive tiltak, som økt fokus på kritisk tenkning, kildekritikk og kunnskap om antisemittismens posisjon i europeisk historie. Antisemittismen bør også forskes på i relasjon til andre former for gruppefiendtlighet og trusselbilder, for å øke forståelsen av hvordan ulike forestillingskomplekser konstrueres som trusler mot egen identitet og majoritetskulturen.

- Mer systematisk forskning på forekomsten av antisemittiske ytringer i kommentarfelt og sosiale medier, for en tydeligere dokumentasjon av hvilke forestillingskomplekser som er dominerende og hvilke temaer de knytter an til. Et slikt prosjekt vil også kunne kartlegge hvilke andre typer medier brukere av kommentarfelt i nettaviser og på sosiale medier henviser til eller henter inspirasjon fra i forbindelse med antisemittiske uttalelser. Den gjennomførte analysen viser blant annet hvordan enkelte jødefiendtlige ytringer i kommentarfelt legitimeres ved å vise til antisemittiske YouTube-klipp og nettsider. Resultatene av denne forskningen vil kunne stå i direkte sammenheng med en økt satsning på kritisk tenkning og kildekritikk i skolen.
- Den foreliggende undersøkelsen har vist at jødefiendtlige ytringer og antisemittiske forestillinger har høyest forekomst i kommentarfeltene under saker tilknyttet temaene antisemittisme og Holocaust. Et mulig tiltak for å kartlegge antisemittiske forestillingers form og omfang over tid kan derfor være monitorering av kommentarfelter tilknyttet slike saker i nettaviser og ulike fora i sosiale medier over en bestemt tidsperiode. Denne metoden vil kunne gi et løpende kunnskapsgrunnlag, og bidra til å identifisere samsvarende mellom innsats og behov.
- Satsing på kritisk tenkning og kildekritikk i skolen for å gi opplæring og trening i refleksjon og kritisk tilnærming til ulike medieerfaringer. Mediebruken i det moderne medielandskapet er kjennetegnet av et informasjonsmangfold som setter store krav til mediekonsumenters evne til kildekritikk. Lenking til klipp og nettsted med tvilsomt innhold inviterer brukere av kommentarfelt og sosiale medier inn i et fellesskap som beveger seg langt utenfor det tradisjonelle mediebildet. Her forutsettes kritisk tenkning for å kunne tolke kildenes troverdighet og avsenderens intensjoner.
- Styrke kunnskapen om jødisk historie, antisemittisme og konspirasjonsforestillinger, samt å bestrebe et narrativ som ikke ensidig knytter antisemittismen til nazismen og Holocaust. En bevisstgjøring av antisemittismens lange historie vil vise hvordan fenomenet inngår i vår felles arv og selvforståelse, noe som også kan gjøre det enklere å gjenkjenne fenomenet i en nåtidig kontekst. I tillegg vil en bredere kunnskap

om antisemittisme kunne bidra til en mer bevisst språkføring i sammenheng med temaer som berører jøder/jødedom, holocaust/antisemittisme og den israelsk-palestinske konflikten.

- Forskning på antisemittismens funksjon som identitetsmarkør i en bredere gruppefiendtlig og samfunnskritisk kontekst. Forskning på fenomener som antisemittisme, rasisme, islamofobi og forakt for homofili er viktig i seg selv for å gjenkjenne fenomenene. Parallelt med denne

forskningen er det imidlertid vesentlig å flytte fokuset fra fordommene alene til hvorfor de anses som relevante fra et majoritetsperspektiv. Et fellestrekk for slike typer gruppefiendtlighet er at de betraktes som et svar på forestillinger om samfunnskriser, eller en samfunnsmessig oppløsningstilstand, som på ulikt vis virker truende på den individuelle forståelsen av «norskhet» og den nasjonale egenarten. På hvilken måte legitimeres fiendebilder og hvilken funksjon har de som uttrykk for noe samfunnsbevarende i en moderne norsk (multikulturell) kontekst?

1. Innledning

Våren 2016 fikk HL-senteret i oppdrag fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet å utføre en analyse av hvorvidt og hvordan antisemittisme kommer til uttrykk i ulike medier i perioden 2005-2015. Analysen er gjennomført med utgangspunkt i et bredt søk i norske redigerte nyhetsmedier. Søket har gitt grunnlag for et strategisk utvalg av konkrete saker innenfor hele og deler av tidsrommet. De utvalgte sakene har videre vært gjenstand for kvantitative innholdsanalyser, der også kommentarfelt fra nettavisene og avisenes Facebook-sider er inkludert. Det er også gjort en kvalitativ gjennomgang av Twitter-meldinger tilknyttet emneknaggen «jøde». Analysen dekker altså store deler av den angitte tidsperioden og både tradisjonelle redaksjonelle nyhetsmedier, kommentarfelt og sosiale medier.

Flere undersøkelser har de senere årene belyst graden og formene av antisemittisme i Norge. HL-senterets undersøkelse av befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter i 2012 viste at stereotypiske forestillinger om jøder eksisterer i det norske samfunnet. Utpregede fordommer mot jøder ble funnet hos 12,5 prosent av respondene.¹ Utbredelsen av antisemittiske holdninger i Norge er relativt liten i europeisk sammenheng, men undersøkelsen viste at enkelte antisemittiske forestillinger er sterkere til stede i den norske befolkningen. En kvalitativ intervjustudie blant jøder i Norge utført av forskere ved HL-senteret, og DMTs undersøkelse blant egne medlemmer, viste at jøder også har konkrete erfaringer med antisemittisme i det norske samfunnet.² Det er

imidlertid ikke gjort studier av antisemittisme i norske medier i dag. Den foreliggende rapporten gir et innblikk i antisemittismens omfang og former i et utvalg norske medier, og belyser enkelte sammenhenger mellom antisemittiske forestillinger i befolkningen, jødernes erfaringer og jødefiendtlige uttrykk i mediene.

Antisemittisme – begrepsavklaring

Selv om antisemittismen har berøringspunkter med andre former for fremmedhat og gruppetenkning, bør fenomenet grunnet sin særegne kompleksitet og historie betraktes vesentlig bredere enn som «andregjøring» av eller rasisme mot jøder.³ Utforming av kristne, nasjonale og europeiske verdensbilder gjennom sementering av egen identitet i skarp kontrast til forestillinger om jødisk åndsliv og moral, har opp gjennom historien plassert «det jødiske» i sentrum for alt som står i motsetning til en kristen eller nasjonal selvforståelse. Det skilles ofte mellom tradisjonell kristen antijudaisme og moderne sekulær og rasistisk antisemittisme. Et rigid skille er imidlertid lite hensiktsmessig, ettersom tradisjonelle og moderne forestillinger lever parallelt og har åpenbare berøringspunkter og gjensidig utbytte av hverandre.

Et typisk trekk ved antisemittismen er at den har forandret og tilpasset seg gjennom historien, samtidig som mange av de antisemittiske stereotypiene har hatt stor grad av kontinuitet. Historikeren Robert Chazan har forklart dette ved at hver fase i den antisemittiske forestillingsverden kjennetegnes av en dialektisk vekselvirkning mellom en eldre arv av

1 HL-senteret, *Antisemittisme i Norge? Den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter*, 2012

2 C. A. Døving og V. Moe, «Det som er jødisk» – identiteter, historiebevissthet og erfaringer med antisemittisme – En kvalitativ intervjustudie blant jøder i Norge, HL-senteret 2014. DMT, «Hva sier DMTs medlemmer i Oslo og Trondheim om sin identitet, tradisjoner, antisemittisme og forhold til menigheten?» Hatikwa nr. 3, 2012.

3 H. Bachner og J. Ring, *Antisemittiska attityder och föreställningar i Sverige*, Forum för levande historia, Stockholm 2006, s. 17.

negative stereotyper og en ny samfunnskontekst.⁴ Ut av denne vekselvirkningen fremtrer nye forestillingskomplekser, som manifesterer seg som en del av antisemittismens verdensbilde. På denne måten opprettholder det antisemittiske tankegodset en grad av stabilitet og kontinuitet, samtidig som forestillingskompleksene gjennomgår en betydelig utvikling.

Blant antisemittismens særpreg er forestillingen om en jødisk konspirasjon med mål om verdensherredømme, og tanken om jødernes makt og dominans i samfunnssfærer som politikk, økonomi og media. Dette trekket har også gjort antisemittismen egnet til å forklare politiske, økonomiske og sosiale prosesser og kriser. Antisemittismen kan slik også tilpasses ulike samfunnskontekster, det være seg religiøst, politisk, ideologisk og/eller geografisk. Særlig har nasjonale identitetskonstruksjoner og kriseforestillinger bidratt til å forme lokale nasjonale variasjoner. I denne sammenhengen er Norge historisk sett intet unntak. I likhet med hva som har vært tilfellet i Sverige og Danmark, fremtrer tydelige forestillingskomplekser generert av en spesifikk norsk samfunnsutvikling, hvor antisemittismens funksjon har vært tilpasset en særegen norsk kontekst.⁵

Til tross for den allmenne erkjennelsen av antisemittismen som en historisk og nåtidig størrelse, er presise definisjoner av fenomenet en utfordring. Termen «antisemittisme» springer selv ut av den jødefiendtlige tradisjonen. Begrepet ble popularisert på slutten av

1870-tallet og hadde til hensikt å skille den moderne, sekulære og tidvis «rasebaserte» fiendtligheten mot jøder fra den kristne anti-judaismen, for å gi den vitenskapelig legitimitet.⁶ «Semittisme» ble i datidens Tyskland brukt som betegnelse på det jødiske «vesen» og samtidig assosiert med en rekke trekk ved det moderne samfunnet som ble oppfattet som uønsket (særlig moderne «Manchester»-kapitalisme, liberalisme og materialisme).

I følge historikeren Robert Wistrich finnes det ingen universell nøkkel til forståelsen av antisemittismen, og vi kan derfor ikke forklare nøyaktig hvordan, når eller hvor antisemittismen oppsto, men må nøye oss med å vise hvordan den har utviklet seg og hvilke funksjoner den har hatt og har.⁷ Det vanligste i dagens forskningsfront er derfor inkluderende definisjoner av antisemittisme, som omfatter alt fra fordommer til forfølgelse, sosial diskriminering og fysiske angrep. En bred definisjon er særlig hensiktsmessig om man skal undersøke antisemittismen som en motsetningsfull diskurs. Grunnet begrepets kompleksitet er det nødvendig å finne en definisjon som er åpen nok til å romme ulike former for jødefiendtlighet, og som skiller mellom ulike nivåer. I denne sammenhengen er sosiologen Helen Feins definisjon den som trolig står sterkest i forskningsfronten i dag.⁸ Idéhistorikeren Lars M. Andersson har tatt utgangspunkt i Feins definisjon, og tilføyd presiseringer som belyser både antisemittismens historiske røtter og samtidige praksis:

Antisemitism är ett sätt att ordna tillvaron, att skapa sammanhang, ett sätt att tänka som grundar sig på en kunskapsteoretisk och ontologisk

4 Robert Chazan, *Medieval Stereotypes and Modern Antisemitism*, Berkley, Los Angeles og London 1997, s. 135.

5 Se f.eks. Lars Lien, «... Pressen kan kun skrive ondt om jøderne». *Jøden som kulturell konstruksjon i norsk dags- og vittighetspresse 1905-1925*, Avhandling for ph.d-graden i historie, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo 2015, Håkon Harket, *Paragrafen. Eidsvoll 1814*, Dreyer forlag, Oslo 2014, Lars M. Andersson, *En jude är en jude är en jude... Representationer av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900-1930*, Nordic Academic Press, Lund 2000 og Stræde, Therkel, *Jødehad i danske medier*, Brandts Danmarks Mediemuseum, Odense 2007.

6 Lars M. Andersson, *En jude är en jude är en jude... Representationer av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900-1930*, Nordic Academic Press, Lund 2000, s. 15.

7 Robert Wistrich, *Anti-Semitism: The Longest Hatred*, London 1991, s. xxvi.

8 Helen Fein, «Dimensions of antisemitism: Attitudes, Collective Accusations, and Actions», i Helen Fein (red.), *The Persisting Question. Sociological perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism*, Berlin og New York 1987, s. 67.

oppdelning mellom «kristet»/västerländsk och «judiskt», senare mellan «arisk» och «semitisk» som resulterar i fiendtlige föreställningar mot judar som kollektiv. På den individuella nivån manifesteras antisemitismen som attityder, i kulturen som myter, ideologi och folklöre och bildspråk och i handlingar – social eller legal diskriminering, politisk mobilisering mot judarna, och kollektivt eller statligt våld – vilka kan leda till och/eller anser att fjärna, deportera eller förinta judar just fordi de är judar.⁹

Det er først og fremst det andre nivået i Fein og Anderssons definisjoner som vil berøres i denne analysen: Antisemittisme manifestert i kulturen eller offentligheten som myter, ideologi, folklöre og bilder. Hvordan antisemittismen kan komme til uttrykk i offentligheten i dag, er blant annet nært knyttet til mangfoldet i dagens moderne medielandskap.

Antisemittisme og dagens medielandskap

Beskyldninger om antisemittisme er i dagens offentlige diskurs en svært tungtveiende anklage. Mens antisemitter før 2. verdenskrig definerte seg som motstandere av en forestilt samfunnsskadelig «jødisk overmakt», har antisemittisme som verdensanskuelse og politisk-sosial bevegelse blitt diskreditert etter Holocaust. I dag er begrepet derfor ubrukelig som identitetsmarkør, selv i ekstremistiske kretser. Likevel lever forestillingene videre i vår kultur, selvforståelse og folklöre, og «jøden», som et «nøkkelsymbol» for et sett av negative egenskaper, kan videreføres i f.eks. litteratur, film og dataspill.¹⁰

9 Andersson 2000.

10 Edgar Rosenberg, *From Shylock to Svengali: Jewish Stereotypes in English Fiction*, Stanford University Press, Stanford 1960 og <http://tvtropes.org/pmwiki/pmwiki.php/Main/SpaceJews>, 21.06.2016.

I en kultur hvor antisemittisme er diskreditert og tabu, finner jødefiendtlige forestillinger nye uttrykksformer, der spesielt konflikten mellom Israel og Palestina kan fungere som «ventil» og katalysator.¹¹ Til tross for at sammenhengen mellom konflikten i Midtøsten og angrep på synagoger, jødiske minnesmerker, gravlunder, forretninger og skoler er omstridt, er det ofte i denne konflikten at jødefiendtlige handlinger og ytringer søker sin legitimering.¹² HL-senterets holdningsundersøkelse fra 2012 synliggjør et visst sammenfall mellom sterkt antiisraelske holdninger og antisemittisme, og Vibeke Moe og Alexa Døvings intervjustudie fra 2014 viser at et flertall av informantenes negative erfaringer hadde utgangspunkt i debatten om konflikten mellom Israel og Palestina.¹³ Holdningsundersøkelsen viser på en annen side at cirka halvparten av de som scorer høyt på radikale anti-israelske holdninger, overhodet ikke viser antisemittiske holdninger.¹⁴ Kritik av Israel kan altså være både ensidig og ubalansert uten nødvendigvis å være antisemittisk. Det avgjørende ved kritikk av Israel i en antisemittisk kontekst er ikke om den er grov eller krenkende, men først og fremst hvorvidt den aktiverer antijødiske stereotyper som stigmatiserer jødene som «jøder».¹⁵

En utfordring ved analysen av antisemittisme i dagens medier, er at den i langt mindre grad enn før 2. verdenskrig kommer eksplisitt til uttrykk. Utsagn som kan kobles til det antisemittiske landskapet er i dag snarere preget av koder og antydninger. De redigerte mediene kjennetegnes av profesjonalisering og selvsensur, og tilsiktet og eksplisitt antisemittisk innhold fra redaksjonelt hold vil derfor være mer eller mindre fraværende. Fiendtlige og problematiske

11 H. Bachner, *Återkomsten*, Stockholm 2004, s. 559.

12 Håkon Harket, "Den nye antisemittismen", i Trond Berg Eriksen, Håkon Harket og Einhart Lorenz, *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, N.W. Damm & Søn, Oslo 2006, s. 579.

13 Døving og Moe 2014, s. 89 og HL-senteret 2012, s.7.

14 HL-senteret 2012, s. 7.

15 Harket 2006, s. 579-580.

ytringer om jøder kan imidlertid komme til uttrykk i form av utilsiktede, ubevisste og upresise utsagn, som spiller på den antisemittiske språkdrakten eller har konnotasjoner til latente antisemittiske forestillinger. Selv om intensjonene ikke nødvendigvis er antisemittiske, kan jødefiendtlige stereotyper videreføres på denne måten.

Dagens medielandskap består imidlertid av langt mer enn de tradisjonelle nyhetsmediene. Gjennom sosiale medier og ulike nettfora kan hvem som helst ytre seg på en rekke plattformer uten å gå gjennom redaktørens nåløy. Dette åpner opp for et større mangfold av meninger, men også utfordringer knyttet til trakassering, hets og hatytringer.¹⁶ Det er derfor nettopp samspillet mellom de redaksjonelle nyhetsmediene og de sosiale mediene som er interessant når man undersøker hvordan ulike saker dekkes og omtales i den politiske offentligheten, og som igjen kan spille inn på opinionsdannelsen.¹⁷ Dette samspillet kan beskrives som et hybrid mediasystem der gamle og nye medielogikker knyttes sammen.¹⁸ Det vil for eksempel være ulike rammer for hva som er ansett som legitime ytringer i ulike fora. Mens de redaksjonelle mediene opererer innenfor det juridiske og det presseetiske regelverket, er sosiale medier i større grad regulert av premisene som kommersielle aktører iverksetter, og av de juridiske rammene for ytringsfrihetens grenser.¹⁹ Dermed kan private antisemittiske holdninger, som er tabubelagte i det offentlige rom, komme eksplisitt til uttrykk i sosiale medier og halvoffentlige fora som kommentarfelter, som forskyver grensen

mellom det offentlige og det private. For å få innblikk i hvordan antisemittisme kommer til uttrykk i ulike medier er det derfor nødvendig å undersøke både redaksjonelle nyhetsmedier og sosiale medier. Dette hensynet har også ligget til grunn for analysens problemstillinger, medieutvalg, søkeord og utvalgsperioder.

Problemstillinger og forskningsspørsmål

Kommunal- og moderniseringsdepartementet formulerte følgende problemstilling som hovedfokus for analysen: Hvorvidt og hvordan kommer antisemittisme til uttrykk i ulike medier, herunder også sosiale medier, kommentarfelt og på nettsteder i løpet av perioden 2005–2015? Med utgangspunkt i denne svært brede hovedproblemstillingen er det formulert flere underproblemstillinger og forskningsspørsmål.

For det første tar undersøkelsen sikte på å identifisere problematiske og jødefiendtlige uttrykk i både redigerte nyhetsmedier og kommentarfelt fra nettaviser og Facebook. Samtidig belyser analysen også slike ytringers relative utbredelse og omfang, og skiller mellom eksplisitte og implisitte ytringer. I hvilken form kommer antisemittiske og problematiske forestillinger om jøder til uttrykk, hvor utbredte er negative ytringer om jøder innenfor spesifikke kontekster, og i hvilken grad kan de defineres som eksplisitte/tilsiktete?

For det andre undersøkes forholdet mellom de redigerte nyhetsmediene og kommentarfeltene. Er antisemittiske forestillinger og stereotyper mer utbredt og eksplisitt uttrykt i kommentarfelter i nettaviser og på Facebook, enn i de redigerte nyhetsmediene? Hvilke saker fra de redigerte nyhetsmediene aktiverer jødefiendtlige ytringer i kommentarfeltene?

16 K. A. Ihlebæk, *Balansekunst. Publikumsdeltakelse og tilnærminger til redaksjonell kontroll. Doktoravhandling. Institutt for medier og kommunikasjon*. Universitetet i Oslo 2014, C. Sunstein, *Republic.Com 2.0*. Princeton 2007.

17 R. Waldahl og A. Beyer, "Offentlig opinion og politisk kommunikasjon." i Ihlen Skogerbo og Allern (red) *Makt, medier og politikk. Norsk politisk kommunikasjon*. Oslo 2015, s. 34-47.

18 A. Chadwick, *The Hybrid Media System. Politics and Power*. Oxford 2013.

19 J. Bing, *Ansvar for ytringer på nett – særlig om formidlerens ansvar*, Oslo 2008.

For det tredje er det et spesifikt mål å belyse sammenhengen mellom den israelsk-palestinske konflikten og antijødiske ytringer i mediene. Fungerer eskaleringer i den israelsk-palestinske konflikten som et bakteppe for økt forekomst av antisemittisme også i ulike medier? Hvilken sammenheng er det mellom uttalte standpunkter i den israelsk-palestinske konflikten og problematiske ytringer om jøder?

De jødefiendtlige og problematiske utsagnene og forestillingene som har blitt identifisert i arbeidet med denne analysen, vil dessuten sees i sammenheng med enkelte funn og tendenser i HL-senterets holdningsundersøkelse og intervjustudien blant jøder i Norge. Hvilke berøringspunkter finnes mellom spesifikke antisemittiske holdninger i befolkningen, jøders erfaringer med antisemittisme og jødefiendtlige ytringers form i medier?

Medieutvalg

Prosjektets stramme økonomiske og tidsmessige rammer har nødvendiggjort skarpe avgrensninger og et tydelig strategisk kildeutvalg. Utgangspunktet for undersøkelsen er et breddesøk i redigerte nyhetsmedier gjennom Atekst/Retriever. I tillegg er et begrenset utvalg kommentarfelt fra avisenes nettsider og Facebook-sider analysert. Utvalget gir et innblikk i antisemittismens utbredelse og form i de tradisjonelle redaksjonelle nyhetsmediene, så vel som blant den generelle befolkningen i medier som kommentarfelt. Ekstreme grupperingers nettsider, det være seg ytre høyre, venstre, eller islamistiske, er ikke inkludert i undersøkelsen. Slike nettsider er lite representative for befolkningen, og kan fungere som "ekkokamre" for en liten gruppe med ekstreme holdninger, der man i hovedsak diskuterer med de som har samme synspunkt og dermed får aksept for egne meninger. Ved et slikt fokus risikerer man også å isolere utbredelsen av antijødiske ytringer til ekstreme grupperinger alene.

Blant de redigerte nyhetsmediene er VG, Dagbladet og Aftenposten valgt ut i kraft av

å være riksdekkende aviser med nasjonalt geografisk nedslagsfelt og høye lesertall. Søkene er gjort i avisenes nettversjoner, som i stadig stigende grad har høyere lesertall enn de tradisjonelle papiravisene. I tillegg til de nevnte avisene er også NRKs nyhetstjeneste på nett, NRK.no, inkludert i undersøkelsen. Selv om NRK.no ikke er en nettavis på linje med VG, Dagbladet og Aftenpostens nettgaver, er nettstedet etablert som et av de mest besøkte innen nyheter i Norge. Dette nettstedet er dessuten inkludert i undersøkelsen fordi NRK som institusjon, og spesielt enkelte av deres utenrikskorrespondenter, ved flere anledninger har blitt anklaget for videreføring av antisemittisme i forbindelse med deknin-gen av den israelsk-palestinske konflikten.²⁰ NRK.no har i likhet med de øvrige utvalgte nettstedene også kommentarfelt med stor aktivitet. Utvalget av kommentarfelt er derfor gjort fra de samme nettstedene.

Ved siden av de fire store riksdekkende nyhetsmediene er det også gjort søk i Klassekampen. Selv om Klassekampen har en begrenset leserkrets sammenliknet med de største avisene, er denne avisen inkludert i undersøkelsen i kraft av å være en selverklært «venstresidens dagsavis». Det er de senere årene spesielt den kulturelle og politiske venstresiden som har blitt anklaget for antisemittiske ytringer i offentligheten, primært i tilknytning til Israel-kritiske standpunkter i den israelsk-palestinske konflikten.²¹ Klassekampens nettsider publiserer et fåtall utvalgte artikler fra papiravisen daglig, og prioriterer papirutgaven fremfor satsing på nett. Avisens nettsider har heller ikke kommentarfelt, og søkene er derfor gjort i avisens papirutgave.

20 Se f.eks. VG 15.7.2014 (<http://www.vg.no/nyheter/utenriks/midtoesten/derfor-er-de-kritiske-til-sidse-wold/a/23253876/>) og NRK.no 29.7.2014 (<https://www.nrk.no/ytring/holm-og-jodene-i-amerikansk-media-1.11853951>)

21 Slike anklager har blant annet kommet fra Jerusalem Center of Public Affairs. Se f.eks. *Dagbladet* 30.3.2009 (<http://www.dagbladet.no/2009/03/30/nyheter/utenriks/israel/5540894/>) Se også R. Jaspal, *Antisemitism and Anti-zionism. Representation, Cognition and Everyday Talk*, Dorchester 2014, s. 54.

Analysen av artiklene fra de redigerte mediene og kommentarfeltene fra nettavisene og Facebook er supplert med en kvalitativ gjennomgang av Twitter-meldinger tilknyttet emneknaggen «jøde» i perioden 14. juli 2010-28. mai 2016. Undersøkelsen av de totalt cirka 250 meldingene belyser enkelte særpreg ved antijødiske uttrykk på dette sosiale mediet.

Avgrensinger, utvalgsperioder og søkeord

For breddesøket og undersøkelsen av de redigerte nyhetsmediene, er dekningen av Israel og den israelsk-palestinske konflikten/det israelsk-palestinske forholdet valgt som kontekstuell bakgrunn. Innenfor perioden 2005-2015 har antijødiske uttrykk og debatter om antisemittisme i den norske offentligheten gjerne vært knyttet til dette sakskomplekset, og jødefiendtlige holdninger og ytringer har ved flere anledninger kommet til overflaten i perioder med eskaleringer i konflikten.²² Utvalget av artikler er gjort både fra isolerte perioder med høyt konfliktnivå og intensiv dekning av konflikten, og fra perioder når konfliktnivået og dekningen har vært relativt begrenset. Søkene er videre gjort med utgangspunkt i både brede og mer spissede søkeordkombinasjoner. Mens de spissede kombinasjonene av søkeord identifiserer konkrete problematiske fremstillinger av jøder, gir de brede søkeordkombinasjonene et innblikk i den generelle dekningen av konflikten og de problematiske uttrykkenes relative omfang og utbredelse innenfor denne konteksten.

Undersøkelsen av nyhetsmediene er gjort med utgangspunkt i et utvalg på totalt 824 artikler. Cirka 500 av sakene er valgt fra den bredeste søkeordkombinasjonen, «Israel*» AND «Palestin*». Totalt 300 artikler er valgt

²² Se f. eks. E. Eiglad, *The Anti-Jewish Riots in Oslo*, Oslo 2010, den mye debatterte kronikken "Guds utvalgte folk" i Aftenposten 4.8.2006 og Finn Graffs karikatur av Ehud Olmert i Dagbladet i 10. juli 2006.

fra de tre månedene med desidert høyest antall treff, juli 2006, januar 2009 og juli 2014. Treftoppene korresponderer tydelig med eskaleringer i den israelsk-palestinske konflikten. Det er også gjort et utvalg på 200 artikler fordelt over hele perioden 2005-2015, fra den måneden med lavest treff hvert av årene. Videre er omtrent 200 saker valgt med utgangspunkt i søkeordkombinasjonen «Israel*» AND «antisemit*» AND «jød*», for å undersøke hvilke koplinger som gjøres mellom jøder, staten Israel og fenomenet antisemittisme. 100 av artiklene er valgt fra treftopper i juli-august 2006, januar 2009 og juli-august 2014, mens de øvrige 100 utvalgte artiklene er fordelt på måneder med lavt antall treff over hele perioden. De siste 122 artiklene er valgt med utgangspunkt i svært snevre og spissede søkeordkombinasjoner.²³ Dette utvalget avdekker konkrete problematiske og jødefiendtlige uttrykk i pressen, men omfatter også reaksjoner på slike ytringer.

Ettersom kommentarfeltene under nettavisenes enkeltsaker ved søk i Atekst/Retriever er tilgjengelige fra 2012 til 2015, er utvalget av kommentarfelter gjort fra denne perioden. Totalt er 8 kommentarfelt med totalt 1821 kommentarer undersøkt. Utvalget av kommentarfelt fra nettavisene er gjort innenfor tre kontekster. Tre kommentarfelter er tilknyttet saker vedrørende den israelsk-palestinske konflikten, tre felter er tilknyttet saker vedrørende Holocaust og/eller antisemittisme i dagens samfunn, mens de to siste feltene er tilknyttet saker fra debatten om omskjæring av guttebarn høsten 2013. Alle feltene er hentet fra perioder da tematikken sakene omhandler var sterkt til stedet i mediebildet. Hvert av de utvalgte feltene har godt over 100 kommentarer, og bør slikt sett speile et relativt stort meningsmangfold.

Undersøkelsen av kommentarfelt tilknyttet delte saker på de respektive avisenes Facebook-sider har vist seg utfordrende, ettersom

²³ «Israel*» AND «jød*» AND «lobby*», «Israel*» AND «jød*» AND «mentalitet», «Israel*» AND «jød*» AND «Guds utvalgte», «Israel*» AND «jød*» AND «øye for øye», «Israel» AND «Gaza» AND «nazis*» og «Gaza» AND «konsentrasjonsleir».

kun et begrenset antall relevante saker til enhver tid deles. Av både praktiske og tidsmessige hensyn er det derfor kun undersøkt kommentarfelt fra VGs Facebook-sider, tilknyttet henholdsvis saker om den israelsk-palestinske konflikten og saker om Holocaust og/eller antisemittisme i dagens samfunn. Tre kommentarfelt tilknyttet hver av de to kontekstene er undersøkt. De til sammen seks feltene utgjør totalt 868 kommentarer.

Metodisk tilnærming

Både avisartiklene og kommentarfeltene har vært gjenstand for systematiske kvantitative innholdsanalyser. Denne tilnærmingen innebærer at hver enkelt artikkel og kommentar er behandlet som én tekstenhet, og klassifisert eller kodet for en rekke variabler. Variablene er samlet i en kodebok og presist definert med utgangspunkt i funn fra tidligere studier og kunnskap om antisemittiske koder, forestillinger og stereotyper – for på best mulig måte å besvare undersøkelsens problemstillinger.²⁴ Programvarepakken SPSS (Statistical Package for the Social Sciences), har vært brukt under kodingen og analysen av materialet.

De ulike variablene kan deles inn i seks overordnede variabelgrupper. Den første gruppen omfatter fire variabler som dekker ulike standpunkter i den israelsk-palestinske konflikten. Sammen med de øvrige variablene gir de innsikt i sammenhengene mellom slike standpunkter og problematiske/negative ytringer og utsagn om jøder. Den andre variabelgruppen omfatter variabler for ytringer som på ulike måter generaliserer jødene som én kollektiv størrelse. Dette kan for eksempel være ytringer som generaliserer fra israelere til jøder, som insinuerer at jøder som gruppe har felles meninger og mål eller som kollektivt ansvarliggjør jøder for staten Israels politikk. Den tredje gruppen består av seks variabler for klassiske antisemittiske stereotyper som spiller på forestillingen om jødisk makt og konspirasjon innenfor samfunnsområder

som politikk, økonomi og medier, og som insinuerer at det finnes en jødisk sammenheng. Den fjerde variabelgruppen inneholder tre variabler for ytringer knyttet til jødene erfaringer som ofre for forfølgelse, for å avdekke sammenlikning av Israels politikk med nazistenes jødeforfølgelse, anklager mot jøder for å utnytte Holocaust, og om det stilles særegne moralske krav til jødene som et forfulgt folk. Den nest siste variabelgruppen inneholder to variabler for problematiske fremstillinger av jøder knyttet til jødisk religion, slik som henvisninger til jødene som arkaiske og «Guds utvalgte folk». Den sjette og siste gruppen omfatter ulike ytringer om antisemittisme. Variablene for ytringer om antisemittisme fanger opp konkrete reaksjoner på jødefiendtlighet så vel som ulike forklaringer av antisemittismen, blant annet hvorvidt jøder selv blir holdt ansvarlige for antisemittismens utbredelse.

Det er flere styrker ved en kvantitativ innholdsanalytisk tilnærming. Først og fremst gjør metoden det mulig å måle de problematiske/negative uttrykkenes relative utbredelse og omfang innenfor de redigerte nyhetsmedienes mer generelle dekning av den israelsk-palestinske konflikten og kommentarfeltene tilknyttet de tre utvalgte saks-kompleksene. Kodingen av hver tekstenhet for hver variabel skal også sikre størst mulig grad av objektivitet, i den forstand at forskerens egne vurderinger i liten grad skal påvirke bearbeidingen av materialet.²⁵

På dette punktet berøres imidlertid også flere av utfordringene ved en kvantitativ tilnærming til undersøkelsen av antisemittisme i dagens medielandskap. Antisemittismen som fenomen er i seg selv svært kompleks, sammensatt og vanskelig å definere. Når antisemittismen i dagens medielandskap (spesielt i de redigerte mediene) i tillegg ofte er preget av koder og antydninger, og dessuten kan videreføres implisitt og utilsiktet gjennom f.eks. upresis begrepsbruk, er det innlysende at dette landskapet gir rom for stor grad av tolkning og uenighet. Spesielt i

24 Se vedlegg bak i rapporten.

25 H. Østbye et. al., *Metodebok for medievitenskap*, Oslo 2013, s. 208-209.

tilknytning til den israelsk-palestinske konflikten, utvikler slike definisjons- og tolknings-uenigheter seg med jevne mellomrom til diskusjoner om berettigelsen ved bruk av selve begrepet antisemittisme.²⁶ For å sikre størst mulig grad av objektivitet, og for å teste reliabilitet, kan materialet derfor kodes av flere koder.²⁷ Det har kun vært rammer for én enkelt koder i arbeidet med dette prosjektet, men en del av materialet er kodet to ganger av samme koder, for å sikre en tilfredsstillende grad av reliabilitet.

Den kvantitative analysen er også supplert av et kvalitativt innblikk i enkelte kilder, nettopp for å belyse kompleksiteten, tvetydigheten og tolkningsproblematikken. Med bakgrunn i funnene fra den kvantitative analysen, presenteres konkrete eksempler på ytringer som har blitt klassifisert som problematiske eller jødefiendtlige innenfor de forskjellige variablene. I den kvalitative gjennomgangen presenteres også flere av artiklene og kommentarene som gjennom den kvantitative analysen har blitt identifisert som mest jødefiendtlige og utvetydig antisemittiske. De problematiske og jødefiendtlige aspektene ved de konkrete ytringene drøftes, og undersøkes

i sammenheng med enkelte tendenser og funn fra HL-senterets holdningsundersøkelse og intervjustudien blant jøder i Norge.

Den metodiske tilnærmingen gir sammen med medieutvalget og utvalgsperiodene et innblikk i antisemittismens former og utbredelse i et begrenset utvalg medier innenfor svært avgrensede tidsperioder og sakskomplekser. Analysen av de redigerte nyhetsmediene belyser også tyngdepunkter og tendenser i problematiske og jødefiendtlige forestillingers form og omfang innenfor den bredere dekkningen av den israelsk-palestinske konflikten. Innenfor de tidsmessige og økonomiske rammene for prosjektet har det imidlertid vært umulig å gjennomføre systematiske og representative undersøkelser. Det strategiske utvalget balanserer mellom hensynene til undersøkelsen av problematiske/negative/jødefiendtlige ytringenes *former* og *omfang*, og det undersøkte materialet er dermed så begrenset og usystematisk utvalgt, at det langt på vei må sidestilles med stikkprøver. Analysens utvalg og funn kan derfor ikke regnes som representative for verken de undersøkte mediene eller dagens medielandskap som helhet.

26 HL-senteret 2012, s.11.

27 Østbye et. al 2013, s. 208 og 221-222.

2. Kvantitative resultater

I det følgende presenteres de viktigste tendensene som fremkommer av den kvantitative innholdsanalysen. I første omgang skisseres overordnede trekk ved hele det undersøkte materialet. Den videre gjennomgangen går mer i dybden, undersøker sammenhenger mellom enkelte av variablene, og tar for seg spesifikke tendenser og trekk ved henholdsvis de redigerte nyhetsmediene og kommentarfeltene fra nettavisene og Facebook.

Oversiktsbilde for redigerte nyhetsmedier og kommentarfelt

Denne undersøkelsens hovedmål har vært å identifisere problematiske og jødefiendtlige ytringer i både redigerte nyhetsmedier og kommentarfelt, og samtidig gi et innblikk i slike ytringers omfang innenfor bestemte kontekster. Det har også vært et mål å undersøke forholdet mellom utbredelsen av slike ytringer i nyhetsmediene og kommentarfeltene. Frekvensfordelingen som gir en oversikt over forekomsten av problematiske enkeltytringer i de undersøkte enhetene, viser en relativt lik hovedtendens for de redigerte nyhetsmediene og kommentarfeltene: I et klart flertall av enhetene forekommer ingen av de ulike problematiske fremstillingsformene som enhetene er kodet for. Det finnes imidlertid enkelte problematiske og negative ytringer om jøder som har høyere forekomst i det undersøkte materialet. De mest utbredte problematiske fremstillingsformene vil presenteres i det følgende, før det gis et innblikk i graden av jødefiendtlighet blant de enkelte undersøkte enhetene.

Negative fremstillingsformer med høyest forekomst

Ytringer som implisitt eller eksplisitt fremstiller jøder som en kollektiv størrelse og utsagn som tenderer til å gi jøder som gruppe kollektivt ansvar for staten Israels politikk og handlinger, er de to negative fremstillingsformene med høyest forekomst i nyhetsmediene så vel som i kommentarfeltene. Slike ytringer er noe mer utbredt i de redigerte nyhetsmediene, men de er mer eksplisitt uttrykt i kommentarfeltene. Variabelen med høyest forekomst, fremstilling av jødene som en kollektiv størrelse, forekommer i cirka 15 prosent av de undersøkte artiklene og cirka 9 prosent av kommentarene (se Tabell 1 og 2). Totalt forekommer slike ytringer i 126 artikler og 196 kommentarer. Ytringer som tenderer til kollektivt å ansvarliggjøre jødene som gruppe for israelske handlinger, er noe mindre utbredt, og forekommer i cirka 7 prosent av artiklene og 4 prosent av kommentarene. Det er imidlertid nødvendig å understreke at de fleste tilfellene av slike ytringer fremkommer i form av generaliserende talemåter, som utsagn om f. eks. «norske jøder», «amerikanske jøder» og en «jødisk lobby», eller generaliseringer fra «Israel» eller «israelere» til «jøder». Slike generaliseringer vil, spesielt i de redigerte nyhetsmediene, i stor grad være utslag av upresis og ubevisst språkbruk og sjeldent et resultat av antisemittiske intensjoner eller holdninger, men kan like fullt være problematiske.²⁸

Tabell 1. Fremstilling av jødene som en kollektiv størrelse. Redigerte nyhetsmedier (N=824)

Ikke tilstede	84,7 %
Implisitt/utilsiktet	12,9 %
Eksplisitt/tilsiktet	2,4 %
Total	100 %

Tabell 2. Fremstilling av jødene som en kollektiv størrelse. Kommentarfelt (N=2244)

Ikke tilstede	91,3 %
Implisitt/utilsiktet	5,6 %
Eksplisitt/tilsiktet	3,1 %
Total	100 %

To av de øvrige variablene der det er en viss tilstedeværelse av egenskapene som er målt, er sammenlikninger av Israels politikk overfor palestinerne med den nazistiske utryddelsespolitikken overfor jødene, og beskrivelser av jødene som spiller på forestilte trekk ved jødisk religion (deriblant forklaringer av Israels handlinger som viser til jødene som «Guds utvalgte» og deres angivelige gammeltestamentlige trekk). Begge disse fremstillingsformene er også noe mer utbredt i de redigerte nyhetsmediene enn i kommentarfeltene, men ingen av dem forekommer i flere enn 2-4,5 prosent av de undersøkte enhetene. Tabell 3 og 4 viser utbredelsen av ytringer som sammenlikner Israels politikk med Nazi-Tyskland.

Selv om én av de fire mest utbredte problematiske/jødefiendtlige fremstillingsformene (Fremstilling av jødene som én kollektiv størrelse, kollektiv ansvarliggjøring, sammenlikning av Israel med Nazi-Tyskland, beskrivelser av jødene med referanser til antatte negative

trekk ved jødisk religion) eksplisitt eller implisitt kommer til uttrykk i en artikkel eller en kommentar, kan ikke nødvendigvis den undersøkte enheten karakteriseres som anti-semittisk. Generelt vil artikkelen eller kommentaren være mer problematisk dersom flere av variablene forekommer i samme enhet. For å undersøke hvor mange av enhetene som har en eller flere negative elementer til stedet, og dermed graden av de enkelte enhetenes jødefiendtlighet, er det derfor laget en samlet indeks for jødefiendtlighet.

Grad av jødefiendtlighet

For å utforske de undersøkte enhetenes grad av jødefiendtlighet, har alle variablene som måler problematiske/jødefiendtlige ytringer fått verdiene 0 for «nei», 1 for «implisitt» og 2 for «eksplisitt», og deretter blitt slått sammen til en samlet indeks. Enheter der ingen av de ulike

Tabell 3. Sammenlikning av Israels politikk med Nazi-Tyskland. Redigerte nyhetsmedier (N=824)

Ikke tilstede	95,5 %
Implisitt/utilsiktet	2,9 %
Eksplisitt/tilsiktet	1,6 %
Total	100 %

Tabell 4. Sammenlikning av Israels politikk med Nazi-Tyskland. Kommentarfelt (N=2244)

Ikke tilstede	98 %
Implisitt/utilsiktet	1 %
Eksplisitt/tilsiktet	1 %
Total	100 %

typene problematiske/jødefiendtlige ytringer forekommer får da verdien 0, mens verdien for de enhetene der en eller flere av de negative fremstillingsformene forekommer, stiger i takt med antallet eksplisitte og/eller implisitte problematiske utsagn. Det er laget én indekstabell for de redigerte nyhetsmediene og én for kommentarfeltene (se Tabell 5 og 6). Jo høyere indeksverdi, desto mer problematisk/jødefiendtlig er innholdet i enheten.

Frekvensfordelingen viser da at om lag tre fjerdedeler av de undersøkte artiklene og fire femtedeler av kommentarene ikke har forekomst av noen problematiske/negative ytringer om jøder. Mens cirka 25 prosent av artiklene har forekomst av en eller flere variabler, har omtrent 20 prosent av de undersøkte kommentarene det samme. Tabellene viser videre at flertallet av artiklene der problematiske ytringer forekommer, kun har forekomst av én enkelt type ytring, og at disse ytringene er kodet som implisitte/utilsiktete. Dette gjelder 14 prosent av de undersøkte artiklene. For kommentarfeltene gjelder det samme for cirka 10 prosent – omtrent halvparten av alle de problematisk kommentarene. Vi ser videre at et noe høyere prosentvis antall av kommentarene (litt over 6 prosent) har forekomst av to typer ytringer eller

eksplisitte/tilsiktete uttrykk. Det tilsvarende tallet for de redigerte nyhetsmediene er litt over 5 prosent. For de øvrige enkelte verdiene i indekstabellene (verdi 3 – 10 for de redigerte nyhetsmediene og verdi 3 – 11 for kommentarfeltene) er forekomsten under 2 prosent og gradvis synkende. Det kan imidlertid være verdt å merke seg at 34 enkeltkommentarer (1,5 prosent) har en indeksverdi på 4.

Oversiktsbildet som til nå er skissert, indikerer at problematiske enkelt ytringer om jøder er noe mer utbredt i de undersøkte enhetene fra de redigerte nyhetsmediene enn i kommentarfeltene, selv om hovedtendensene er relativt overlappende. Noe av forklaringen på denne tendensen, er at enhetene fra de redigerte nyhetsmediene er hele og til dels lange og innholdsrike artikler, mens mange av kommentarene er korte enkeltutspill. Den videre gjennomgangen vil imidlertid også balansere og differensiere dette bildet ytterligere. Det er blant annet nødvendig å ta høyde for at det begrensede utvalget fra de redigerte nyhetsmediene er gjort svært strategisk. Det vil også undersøkes om enkelte problematiske/jødefiendtlige ytringer i kommentarfeltene er relativt sett mer utbredt innenfor bestemte tematiske kontekster.

Tabell 5. Indeks for jødefiendtlighet. Redigerte nyhetsmedier (N=824)

Indeksverdi	Antall	Prosent
0,00	609	73,9
1,00	116	14,1
2,00	44	5,3
3,00	16	1,9
4,00	11	1,3
5,00	10	1,2
6,00	11	1,3
7,00	3	0,4
8,00	2	0,2
9,00	1	0,1
10,00	1	0,1
Total	824	100

Tendenser og trekk ved de redigerte nyhetsmediene

De 824 undersøkte artiklene fra de redigerte nyhetsmediene er, som tidligere beskrevet, strategisk utvalgt. Utvalget tar utgangspunkt i søkeord som skal belyse jødefiendtlige ytringers former og utbredelse innenfor den mer generelle deknings av den israelsk-paltestinske konflikten. Flertallet av artiklene er imidlertid hentet fra perioder med høyt konfliktnivå, og 122 artikler er valgt ut med utgangspunkt i svært snevre og spissede søkeordkombinasjoner – som først og fremst tar sikte på å identifisere konkrete problematiske/jødefiendtlige utsagn og eventuelle motreaksjoner på slike. I det følgende vil det redegjøres for utbredelsen av problematiske ytringer om jøder i de 122 artiklene fra det spissede søket, før det vil skilles mellom ytringer i nyhetsmedienes redaksjonelle og eksterne meningsinnhold. Videre vil det redegjøres for fordelingen av problematiske og negative ytringer om jøder på de enkelte undersøkte mediene, og forholdet mellom israël-kritikk og jødefiendtlighet.

Problematiske ytringer om jøder i artikler fra spisset søk

Spesielt de 122 artiklene fra det spissede søket representerer dermed en skjevhet i utvalget, som gjør den totale forekomsten av problematiske ytringer om jøder noe høyere enn om de utvalgte artiklene utelukkende ville ha vært tilknyttet de bredere søkeordene. Dette illustreres tydelig dersom vi sammenlikner indekstabellen for de 122 spissede artiklene med de tilsvarende tallene for det totale antallet undersøkte artikler.

Indekstabellen for de 122 artiklene som er valgt med utgangspunkt i de spissede søkeordene (se Tabell 7), viser at over 70 prosent av artiklene fra dette søket har forekomst av en eller flere av variablene. Det tilsvarende tallet for det totale antallet artikler er cirka 25 prosent (Tabell 5). Dersom vi skiller ut artiklene fra det spissede søket, vil forekomsten

Tabell 6. Indeks for jødefiendtlighet. Kommentarfelt (N=2244)

Indeksverdi	Antall	Prosent
0,00	1799	80,2
1,00	222	9,9
2,00	141	6,3
3,00	25	1,1
4,00	34	1,5
5,00	5	0,2
6,00	12	0,5
7,00	4	0,2
8,00	1	0,1
11,00	1	0,1
Total	2244	100

av problematiske eller jødefiendtlige ytringer blant de resterende 702 artiklene synke til cirka 18 prosent. Selv om prosenttallene for de ulike indeksverdiene jevnt over er klart høyere blant de 122 artiklene fra det spissede søket enn for verdiene blant det totale antallet undersøkte artikler, ser vi samme tendens når det gjelder fordelingen på de ulike verdiene: Av artiklene som har forekomst av enkelte problematiske eller jødefiendtlige ytringer har klart flest verdien 1 – altså forekomst av kun én type ytring, som er uttrykt implisitt. Antallet artikler med høyere verdier er gradvis synkende, og litt under 4 prosent av artiklene har høyere verdier enn 6.

Problematiske ytringer om jøder i redaksjonelt og eksternt innhold

I tillegg til differensieringen mellom utvalget fra de spissede og de bredere søkeordene, kan bildet av de redigerte nyhetsmediene balanseres ytterligere ved å skille mellom medienes interne redaksjonelle innhold, og artikler fra eksterne bidragsyttere. En slik differensiering viser en klar tendens til at de problematiske ytringene om jøder er mer utbredt blant ikke-redaksjonelle, eksterne debattinnlegg, leserbrev og kronikker enn i ledere, kronikker og nyhetsartikler som er skrevet av de enkelte avisenes medarbeidere eller redaksjon.²⁹ Den problematiske ytringsformen med høyest forekomst, fremstilling av jødene som en kollektiv størrelse, forekommer

²⁹ Begrepene «redaksjonelt» og «ikke-redaksjonelt» refererer her altså ikke til skillet mellom redaksjonelt stoff og reklame/sponset innhold, men til skillet mellom artikler fra avisens interne medarbeidere og eksterne bidrag.

Tabell 7. Indeks for jødefiendtlighet. Artikler fra spisset søk (N=122)

Indeksverdi	Antall	Prosent
0,00	33	27,0
1,00	33	27,0
2,00	22	18,0
3,00	9	7,4
4,00	7	5,7
5,00	8	6,6
6,00	6	4,9
7,00	1	0,8
8,00	1	0,8
9,00	1	0,8
10,00	1	0,8
Total	122	100

f.eks. i cirka 23 prosent av det ikke-redaksjonelle innholdet og bare cirka 12 prosent av det redaksjonelle. I 8 prosent av de ikke-redaksjonelle artiklene der slike ytringer forekommer er de dessuten uttrykt eksplisitt, mens dette gjelder for kun 0,2 prosent av de redaksjonelle artiklene.

Indekstabellen som sammenlikner utbredelsen av problematiske ytringer i det redaksjonelle og ikke-redaksjonelle innholdet, viser at slike enkeltytringer forekommer i litt under 45 prosent av de eksterne innleggene og litt under 19 prosent av de redaksjonelle lederene, kronikkene og nyhetsartiklene (se Tabell 8). Alle verdiene har høyere forekomst blant de ikke-redaksjonelle artiklene, men også dette materialet scorer klart høyest på de laveste verdiene. Et klart flertall av de eksterne leserbrevene, debattinnleggene og kronikkene med forekomst av problematiske eller jødefiendtlige enkeltytringer har indeksverdier under 3.

Problematiske ytringer om jøder i de ulike nyhetsmediene

Et annet funn ved de redigerte nyhetsmediene som bidrar til å balansere helhetsbildet, er fordelingen av problematiske og negative ytringer om jøder på de enkelte undersøkte mediene. Krysstabellen for fordelingen av indeksverdiene på ulike medier viser at Klassekampen og til dels Aftenposten ligger over gjennomsnittet på 25 prosent (se Tabell 9). Litt over 40 prosent av de undersøkte artiklene i Klassekampen har forekomst av en eller flere av de negative elementene, mens det samme gjelder for cirka 28 prosent av artiklene i Aftenposten. VG er den av de undersøkte nyhetsmediene med lavest forekomst – bare cirka 8 prosent av artiklene fra denne avisen har indeksverdier på 1 eller høyere.

Tabell 8. Indeks for jødefiendtlighet og redaksjonelt vs. ikke-redaksjonelt innhold

		Sjanger ny		Total	
		Redaksjonell	Ikke redaksjonell		
Indeks_alle	,00	Count	478	131	609
		% within Sjanger ny	81,2%	55,7%	73,9%
1,00		Count	73	43	116
		% within Sjanger ny	12,4%	18,3%	14,1%
2,00		Count	23	21	44
		% within Sjanger ny	3,9%	8,9%	5,3%
3,00		Count	9	7	16
		% within Sjanger ny	1,5%	3,0%	1,9%
4,00		Count	2	9	11
		% within Sjanger ny	0,3%	3,8%	1,3%
5,00		Count	1	9	10
		% within Sjanger ny	0,2%	3,8%	1,2%
6,00		Count	2	9	11
		% within Sjanger ny	0,3%	3,8%	1,3%
7,00		Count	1	2	3
		% within Sjanger ny	0,2%	0,9%	0,4%
8,00		Count	0	2	2
		% within Sjanger ny	0,0%	0,9%	0,2%
9,00		Count	0	1	1
		% within Sjanger ny	0,0%	0,4%	0,1%
10,00		Count	0	1	1
		% within Sjanger ny	0,0%	0,4%	0,1%
Total		Count	589	235	824
		% within Sjanger ny	100,0%	100,0%	100,0%

Aftenposten og Klassekampen ligger også noe over gjennomsnittet for utbredelsen av variabelen med høyest forekomst, fremstilling av jødene som en kollektiv størrelse. Slike ytringer kommer til uttrykk i litt over 20 prosent av artiklene i Aftenposten og litt under 20 prosent av artiklene i Klassekampen. Det er imidlertid viktig å understreke at også det store flertallet av artiklene i Klassekampen og Aftenposten som inneholder enkelte problematiske utsagn om jøder, har en verdi på 2 eller lavere, mens utbredelsen av de høyeste verdiene er langt lavere

(selv om Klassekampen har noe høyere utbredelse av artikler med middels høye verdier). Det er derfor også svært få av artiklene i noen av avisene som kan karakteriseres som eksplisitt antisemittiske.

Denne oversikten kan dessuten balanseres ved å vise til forekomsten av advarsler mot antisemittisme og konkrete tilsvær og motreaksjoner på utsagn som har blitt tolket som jødefiendtlige. Totalt forekommer slike motreaksjoner og tilsvær i litt under 10 prosent av alle de undersøkte

Tabell 9. Indeks for jødefiendtlighet fordelt på ulike medier

	Medier						Total
	Aftenposten	Dagbladet	VG	NRK Web	Klassekampen		
Indeks_alle ,00	Count	140	117	123	94	135	609
	% within Medier	72,2%	80,7%	91,8%	78,3%	58,4%	73,9%
1,00	Count	29	19	9	13	46	116
	% within Medier	14,9%	13,1%	6,7%	10,8%	19,9%	14,1%
2,00	Count	13	3	0	7	21	44
	% within Medier	6,7%	2,1%	0,0%	5,8%	9,1%	5,3%
3,00	Count	4	3	2	3	4	16
	% within Medier	2,1%	2,1%	1,5%	2,5%	1,7%	1,9%
4,00	Count	2	1	0	0	8	11
	% within Medier	1,0%	0,7%	0,0%	0,0%	3,5%	1,3%
5,00	Count	2	1	0	1	6	10
	% within Medier	1,0%	0,7%	0,0%	0,8%	2,6%	1,2%
6,00	Count	3	0	0	1	7	11
	% within Medier	1,5%	0,0%	0,0%	0,8%	3,0%	1,3%
7,00	Count	0	0	0	1	2	3
	% within Medier	0,0%	0,0%	0,0%	0,8%	0,9%	0,4%
8,00	Count	0	1	0	0	1	2
	% within Medier	0,0%	0,7%	0,0%	0,0%	0,4%	0,2%
9,00	Count	1	0	0	0	0	1
	% within Medier	0,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%
10,00	Count	0	0	0	0	1	1
	% within Medier	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,4%	0,1%
Total	Count	194	145	134	120	231	824
	% within Medier	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

enhetene i de redigerte nyhetsmediene, til tross for at det ikke er søkt spesifikt etter denne typen ytringer. Generelt belyser den relativt høye forekomsten av slike tilsvær at få av ytringene i de redigerte mediene som kan tolkes som jødefiendtlige eller problematiske, blir stående uimotsagt. Ser vi på fordelingen av motreaksjoner på de ulike mediene utmerker Aftenposten, men til dels også Klassekampen seg i forhold til de øvrige tre mediene (se Tabell 10).

Mens cirka 20 prosent av det totale antallet undersøkte artikler i Aftenposten har blitt kodet som reaksjoner, tilsvær eller generelle advarsler mot antisemittisme, er tilsværende tall

for artiklene i Klassekampen 10 prosent, mens tallene er lavere enn gjennomsnittet i de øvrige mediene. Samtidig vet vi at slike motreaksjoner, i likhet med de problematiske ytringene, har klart høyere forekomst i den ikke-redaksjonelle delen av mediene. Mens motreaksjoner og tilsvær forekommer i cirka 16 prosent av de ikke-redaksjonelle artiklene, forekommer de i bare omtrent 7 prosent av det redaksjonelle materialet. Dette kan indikere at Aftenposten og Klassekampen først og fremst er preget av et relativt stort debatt- og meningsmangfold. I blant fremkommer ytringer som kan tolkes som problematiske og/eller jødefiendtlige, men slike utsagn blir sjeldent stående uimotsagt.

Tabell 10. Reaksjoner/tilsvar fordelt på ulike medier

			Medier					Total
			Aftenposten	Dagbladet	VG	NRK Web	Klassekampe n	
ReaksjonerAntise mit	Ja	Count	39	9	5	5	23	81
		% within Medier	20,1%	6,2%	3,7%	4,2%	10,0%	9,8%
	Nei	Count	155	136	129	115	208	743
		% within Medier	79,9%	93,8%	96,3%	95,8%	90,0%	90,2%
Total		Count	194	145	134	120	231	824
		% within Medier	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Forholdet mellom Israel-kritikk og jødefiendtlighet

Et viktig mål med undersøkelsen av de redigerte nyhetsmediene har vært å belyse forholdet mellom problematiske/jødefiendtlige ytringer og uttalte standpunkter i den israelsk-palestinske konflikten. Uttalte Israel-kritiske og/eller pro-palestinske standpunkter forekommer i om lag 52 prosent av det undersøkte materialet, mens de tilsvarende tallene for pro-israelske og nøytrale standpunkter er henholdsvis cirka 10 og cirka 25 prosent. Det er gjort analyser som viser utbredelsen av de ulike problematiske ytringene fordelt på artikler med og uten Israel-kritiske standpunkter. Slike krysstabeller viser at negative utsagn om jøder forekommer i noe høyere grad i artikler som også har forekomst av israel-kritiske standpunkter.

Ytringer som tenderer til kollektiv ansvarliggjøring av jøder for Israels politikk forekommer

for eksempel i litt over 12 prosent av de Israel-kritiske artiklene, mens det tilsvarende tallet for de øvrige artiklene er kun noe over 1 prosent, og gjennomsnittet for alle de undersøkte enhetene er 7 prosent. Tilsvarende tendens ser vi også i forekomsten av ytringer som sammenlikner Israels politikk overfor palestinerne med den nazistiske jødeforfølgelsen. Slike ytringer forekommer i litt over 4 prosent av hele materialet, men i over 8 prosent av de israel-kritiske artiklene og i under 1 prosent av artiklene uten Israel-kritiske standpunkter. Det er naturligvis ikke overraskende at denne type ytringer er overrepresentert blant artiklene med Israel-kritiske standpunkter, fordi ytringene i så stor grad er knyttet til den israelsk-palestinske konflikten i utgangspunktet.

Ser vi på variabelen med høyest forekomst totalt, fremstilling av jødene som en kollektiv størrelse, er tendensen noe annerledes (se Tabell 11).

Tabell 11. Kollektiv fremstilling av jøder og Israel-kritikk.

			IsraelKritikk		Total
			Ja	Nei	
JødKollektiv	Nei	Count % within IsraelKritikk	356 83,0%	342 86,6%	698 84,7%
	Eksplisitt/tilsiktet	Count % within IsraelKritikk	19 4,4%	1 0,3%	20 2,4%
	Implisitt/utisiktet	Count % within IsraelKritikk	54 12,6%	52 13,2%	106 12,9%
Total		Count % within IsraelKritikk	429 100,0%	395 100,0%	824 100,0%

Slike ytringer er kun marginalt mer utbredt i artikler med forekomst av Israel-kritiske standpunkter (17 prosent) enn i det totale antallet artikler (cirka 15 prosent), mens utbredelsen i artikler uten Israel-kritiske standpunkter kun ligger svakt under gjennomsnittet (litt over 13 prosent). Selv om litt over 4 prosent av denne typen ytringer i de Israel-kritiske artiklene er uttrykt eksplisitt, er altså fordelingen av slike ytringer om jøder fordelt relativt jevnt over hele det undersøkte materialet.

Krysstabellen som viser fordelingen av artikler med og uten Israel-kritiske standpunkter på de ulike indeksverdiene, viser at litt over 34 prosent av de israel-kritiske artiklene har forekomst av en eller flere negative elementer, mens de tilsvarende tallene for artiklene uten israel-kritiske standpunkter er 17 prosent. Det er imidlertid kun cirka 10 prosent av de Israel-kritiske artiklene som har høyere verdier enn 2. Likevel er det også verdt å merke seg at de få artiklene som har høyere verdier enn 5, nærmest utelukkende også har forekomst av Israel-kritiske standpunkter (se Tabell 12).

De problematiske og jødefiendtlige uttrykkene har altså noe større utbredelse blant artikler som også har forekomst av Israel-kritiske standpunkter. Det er også slik at de mest jødefiendtlige artiklene ser ut til å forekomme i sammenheng med Israel-kritiske standpunkter. Samtidig er det et klart flertall (noe over 65 prosent) av de Israel-kritiske artiklene som overhodet ikke har forekomst av problematiske eller jødefiendtlige ytringer, og svært få av de samme artiklene som kan karakteriseres som eksplisitt antisemittiske.

Tendenser og trekk ved kommentarfeltene

Kommentarfeltet som medium skiller seg vesentlig fra de redigerte nyhetsmediene. Selv om kommentarfeltene på avisenes nettsteder og Facebook-sider modereres, åpner feltene opp for et langt større meningsmangfold, og for ytringer som på ingen måte er redigert eller kvalitetssikret. Lovstridige ytringer skal modereres vekk fra feltene, men kommentarer som

Tabell 12. Indeks for jødefiendtlighet fordelt på artikler med og uten Israel-kritiske standpunkter

Indeks_alle	,00	Count % within IsraelKritikk	IsraelKritikk		Total
			Ja	Nei	
		281 65,5%	328 83,0%	609 73,9%	
1,00		70 16,3%	46 11,6%	116 14,1%	
2,00		32 7,5%	12 3,0%	44 5,3%	
3,00		11 2,6%	5 1,3%	16 1,9%	
4,00		9 2,1%	2 0,5%	11 1,3%	
5,00		9 2,1%	1 0,3%	10 1,2%	
6,00		11 2,6%	0 0,0%	11 1,3%	
7,00		2 0,5%	1 0,3%	3 0,4%	
8,00		2 0,5%	0 0,0%	2 0,2%	
9,00		1 0,2%	0 0,0%	1 0,1%	
10,00		1 0,2%	0 0,0%	1 0,1%	
Total		429 100,0%	395 100,0%	824 100,0%	

balanserer på ytringsfrihetens yttergrenser blir ofte stående publisert. Et annet typisk trekk ved kommentarfeltene er deres uforutsigbarhet: Det er vanskelig å forutsi hvilke typer saker som aktiverer bestemte typer enkeltkommentarer. Hvert felt lever så å si sitt eget liv, og den pågående samtalen i et spesifikt felt vil gjerne ta ulike, tilfeldige og motstridende vendinger underveis.

Derfor er de undersøkte kommentarfeltene utvalgt fra tre forskjellige kontekster, som potensielt kunne tenkes å aktivere jødefiendtlige kommentarer. 693 av

kommentarene er tilknyttet saker om den israelsk-palestinske konflikten fra perioden med høyt konfliktnivå i juli 2014. Videre er 1314 kommentarer tilknyttet saker som omhandler temaet antisemittisme og/eller holocaust, fordelt over hele perioden 2012-2015, mens 237 av kommentarene er tilknyttet to av innleggene i den relativt intense debatten om omskjæring av guttebarn høsten 2013 (se Tabell 13). Av de totalt 2689 undersøkte kommentarene er 445 av dem klassifisert som ikke relevante, og derfor utelatt fra de videre analysene. Slike kommentarer kan være enslige ord som «takk»,

Tabell 13. Frekvensfordeling av kommentarer på ulike temaer/saker (N=2244)

Tema	Antall	Prosent
Den israelsk-palestinske konflikten	693	25,8
Antisemittisme/Holocaust	1314	58,6
Omskjæringsdebatten	237	10,6
Total	2244	100

som er irrelevante å inkludere i analysen av de ulike variabelverdiene reelle utbredelse. Det totale antallet relevante undersøkte kommentarer er dermed 2244.

I det følgende vil det redegjøres for forholdet mellom Israel-kritikk og jødefiendtlighet i de undersøkte kommentarfeltene, før fordelingen av problematiske ytringer om jøder på de ulike temafeltene undersøkes nærmere. Det vil også gis et innblikk i hvilke saker som aktiverer flest kommentarer med konspiratorisk antisemittisk innhold og utbredelsen av kommentarer som primært forklarer antisemittismens utbredelse ved å henvise til den muslimske minoriteten.

Forholdet mellom Israel-kritikk og jødefiendtlighet

I likhet med de redigerte nyhetsmediene, er det også gjort analyser av sammenhengen mellom Israel-kritiske standpunkter og jødefiendtlige ytringer i de undersøkte kommentarfeltene. Mens uttalte Israel-kritiske standpunkter forekommer

i litt under 23 prosent av de relevante undersøkte kommentarene, er de tilsvarende tallene for pro-israelske og nøytrale standpunkter henholdsvis 15 og knappe 6 prosent. Fordelingen av uttalte standpunkter i den israelsk-palestinske konflikten er altså jevnere fordelt enn i de redigerte nyhetsmediene.

På samme måte som i nyhetsmediene er det likevel en tendens til at kommentarer med forekomst av Israel-kritiske standpunkter, har noe høyere utbredelse av problematiske ytringer om jøder enn de øvrige kommentarene. Dette gjelder, ikke overraskende, spesielt for ytringer som stiller jøder kollektivt til ansvar for israelske handlinger og sammenlikninger av Israels politikk med Nazi-Tyskland. Nesten 13 prosent av de Israel-kritiske kommentarene har forekomst av ytringer som kollektivt ansvarliggjør jøder, og litt under 8 prosent av de samme kommentarene inneholder sammenlikninger mellom Israel og Nazi-Tyskland. De tilsvarende tallene blant kommentarer som ikke er Israel-kritiske er under 1 prosent. Når det gjelder ytringer som fremstiller jødene som en kollektiv størrelse, er forekomsten derimot noe jevnere fordelt. Selv om de Israel-kritiske kommentarene

Tabell 14. Kollektiv fremstilling av jøder og Israel-kritikk

			IsraelKritikk		Total	
			Ja	Nei		
JødKollektiv	Nei	Count % within IsraelKritikk	448 87,3%	1600 92,4%	2048 91,3%	
	Eksplisitt/tilsiktet	Count % within IsraelKritikk	37 7,2%	33 1,9%	70 3,1%	
	Implisitt/utilsiktet	Count % within IsraelKritikk	28 5,5%	98 5,7%	126 5,6%	
Total			Count % within IsraelKritikk	513 100,0%	1731 100,0%	2244 100,0%

har en overvekt av eksplisitte ytringer, er den totale utbredelsen av slike ytringer noe under 13 prosent i de Israel-kritiske artiklene og cirka 8 prosent i det øvrige materialet. (se Tabell 14).

Fordelingen av problematiske ytringer om jøder på ulike temafelt

Vel så interessant som forholdet mellom Israel-kritikk og jødefiendtlige ytringer, er imidlertid fordelingen av de problematiske ytringene på de ulike temafeltene/kontekstene. Hvilke konkrete temaer og sakskomplekser tenderer til å aktivere flest negative ytringer om jøder? Etersom de problematiske/negative ytringene om jøder er noe mer utbredt i både artikler og kommentarer som også har forekomst av Israel-kritiske standpunkter, ville det i utgangspunktet vært nærliggende å forvente at slike ytringer

hadde størst utbredelse i kommentarfelter under saker relatert til den Israelsk-palestinske konflikten. Krysstabellene for de fire problematiske fremstillingsformene som har størst utbredelse og de ulike temafeltene viser imidlertid et mer sammensatt bilde.

Forekomsten av ytringer som sammenlikner staten Israels politikk med den nazistiske utryddelsespolitikken er riktignok noe mer utbredt blant kommentarer under saker vedrørende den israelsk-palestinske konflikten (litt under 3 prosent), enn i kommentarer tilknyttet saker om antisemittisme/Holocaust (litt under 2 prosent). Slike ytringer har ingen forekomst overhodet blant kommentarene tilknyttet omskjæringsdebatten. Ytringer som kollektivt ansvarliggjør jøder for Israels politikk, har derimot høyest forekomst blant kommentarene tilknyttet saker om antisemittisme/Holocaust (litt under 5 prosent). Det er kun kommentarer tilknyttet dette temafeltet som har høyere forekomst av både eksplisitte og implisitte ytringer enn gjennomsnittet for denne variabelen (se Tabell 15).

Tabell 15. Kollektiv ansvarliggjøring av jøder fordelt på temafelt

			Tema			Total
			Israel-Palestinakonflikten	Antisemittisme/Holocaust	Omskjæringsdebatten	
KollAnsvar	Nei	Count	674	1254	237	2165
		% within Tema	97,3%	95,4%	100,0%	96,5%
	Eksplisitt/tilsiktet	Count	10	33	0	43
		% within Tema	1,4%	2,5%	0,0%	1,9%
	Implisitt/utisiktet	Count	9	27	0	36
		% within Tema	1,3%	2,1%	0,0%	1,6%
Total		Count	693	1314	237	2244
		% within Tema	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Variabelen med størst utbredelse totalt, fremstilling av jødene som en kollektiv størrelse, har forekomst i 9 prosent av alle kommentarene. Fordelingen av slike ytringer på de tre temafeltene viser at de er noe mer utbredt enn gjennomsnittet – cirka 11 prosent – i kommentarer under saker som omhandler antisemittisme/Holocaust, mens de forekommer i noe under gjennomsnittet – cirka 7 prosent – i kommentarer tilknyttet saker om den israelsk-palestinske konflikten. Det tilsvarende tallet for kommentarene undersakene tilknyttet omskjæringsdebatten er cirka 4 prosent. Bortsett fra beskrivelser av jødene med utgangspunkt i negative religiøse stereotyper, som har marginalt høyere forekomst blant både kommentarer under saker vedrørende den israelsk-palestinske konflikten (litt over 3 prosent) og omskjæringsdebatten (litt over 2 prosent), er hovedtendensen som følger: Problematisk og jødefiendtlige ytringer er mer utbredt i kommentarfelter under saker som omhandler antisemittisme/Holocaust enn saker tilknyttet den israelsk-palestinske konflikten og omskjæringsdebatten. Spesielt i

kommentarfeltene tilknyttet omskjæringsdebatten er forekomsten av problematiske ytringer om jøder jevnt under gjennomsnittet.

Denne tendensen forsterkes dersom vi sammenlikner indeksverdiene for kommentarene under de ulike temafeltene (se Tabell 16).

Gjennomsnittlig forekomst av én eller flere typer negative ytringer om jøder blant alle kommentarene er rundt 20 prosent. Krysstabellen viser at det kun er kommentarfelter under saker om antisemittisme/Holocaust som har en høyere forekomst (cirka 25 prosent) enn gjennomsnittet. Forekomsten blant kommentarer under saker tilknyttet den israelsk-palestinske konflikten er noe under gjennomsnittet (cirka 15 prosent), mens tallet for kommentarfeltene tilknyttet omskjæringsdebatten er klart lavest (cirka 7 prosent). Kommentarer under temafeltet antisemittisme/Holocaust har dessuten høyere forekomst av så å si alle verdier enn de øvrige kommentarene, og ligger også over gjennomsnittet for alle verdiene. Likevel har også et klart flertall av de problematiske kommentarene under dette temafeltet verdien 2 eller lavere.

Tabell 16. Indeks for antisemittisme fordelt på temafelt

			Tema			Total
			Israel-Palestinakonflikten	Antisemittisme /Holocaust	Omskjæringsdebatten	
indeks_alle	,00	Count	588	990	221	1799
		% within Tema	84,8%	75,3%	93,2%	80,2%
1,00		Count	61	150	11	222
		% within Tema	8,8%	11,4%	4,6%	9,9%
2,00		Count	28	108	5	141
		% within Tema	4,0%	8,2%	2,1%	6,3%
3,00		Count	2	23	0	25
		% within Tema	0,3%	1,8%	0,0%	1,1%
4,00		Count	7	27	0	34
		% within Tema	1,0%	2,1%	0,0%	1,5%
5,00		Count	1	4	0	5
		% within Tema	0,1%	0,3%	0,0%	0,2%
6,00		Count	6	6	0	12
		% within Tema	0,9%	0,5%	0,0%	0,5%
7,00		Count	0	4	0	4
		% within Tema	0,0%	0,3%	0,0%	0,2%
8,00		Count	0	1	0	1
		% within Tema	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%
11,00		Count	0	1	0	1
		% within Tema	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%
Total		Count	693	1314	237	2244
		% within Tema	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Konspiratoriske antisemittiske ytringer

Kommentarfeltene under sakene som omhandler antisemittisme/Holocaust utmerker seg også ved høyere forekomst av konspiratoriske antisemittiske ytringer. Slike ytringer er i denne undersøkelsen inndelt i seks ulike variabler.³⁰ Generelt har slike ytringer svært lav forekomst både i de undersøkte artiklene og kommentarene. Der- som man slår sammen de seks variablene til én indeks for konspiratoriske forestillinger om jøder, er den totale forekomsten i de

undersøkte kommentarfeltene 1,5 prosent. Krysstabellen som viser fordelingen av verdiene for konspirasjonsindeksen på de ulike temafeltene, synliggjør imidlertid at konspiratoriske ytringer om jøder forekommer i 2,5 prosent av kommentarene under saker om antisemittisme/Holocaust (se Tabell 17).

Tabellen viser videre at slike ytringer overhodet ikke forekommer i kommentarer tilknyttet omskjæringsdebatten, og kun i ett eneste tilfelle under saker vedrørende den israelsk-palestinske konflikten. Av de totalt 34 kommentarene der konspiratoriske forestillinger om jøder forekommer er altså 33 av dem tilknyttet temafeltet antisemittisme/Holocaust. Isolert sett er utbredelsen

30 Se vedlegg bakerst i rapporten.

Tabell 17. Indeks for konspiratoriske ytringer fordelt på temafelt

	Tema			Total		
	Israel-Palestinakonflikten	Antisemittisme/Holocaust	Omskjæringsdebatten			
Konspirasjonsindeks	0,00	Count	692	1281	237	2210
		% within Tema	99,9%	97,5%	100,0%	98,5%
1,00	Count	1	17	0	18	
	% within Tema	0,1%	1,3%	0,0%	0,8%	
2,00	Count	0	8	0	8	
	% within Tema	0,0%	0,6%	0,0%	0,4%	
3,00	Count	0	6	0	6	
	% within Tema	0,0%	0,5%	0,0%	0,3%	
4,00	Count	0	2	0	2	
	% within Tema	0,0%	0,2%	0,0%	0,1%	
Total	Count	693	1314	237	2244	
	% within Tema	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

av slike konspiratoriske utsagn relativt lav, også innenfor dette temafeltet, men den kvalitative gjennomgangen av materialet viser at denne typen ytringer først og fremst er tilknyttet én enkelt sak – der forekomsten dermed er klart høyere.³¹

Mens jødefiendtlige ytringer i de redigerte nyhetsmediene ser ut til å ha en tydeligere forekomst i forbindelse med Israel-kritiske standpunkter under eskaleringer i den israelsk-palestinske konflikten (flertallet av de undersøkte artiklene er utvalgt fra slike perioder), er dette altså ikke tilfelle for kommentarfeltene. Alle kommentarfeltene under sakene tilknyttet den israelsk-palestinske konflikten er hentet fra konflikteskaleringen i juli 2014. Forekomsten av både problematiske og ikke minst grove antisemittiske ytringer, er imidlertid klart høyere i kommentarfeltene tilknyttet saker om antisemittisme/Holocaust, som er hentet fra spredte datoer fordelt over hele tidsperioden 2012-2015.

Forklaringer av antisemittismen ved å vise til den muslimske befolkningen

Et særegent trekk ved de undersøkte kommentarfeltene er den forholdsvis store forekomsten av ytringer som forklarer antisemittismens utbredelse ved å vise til muslimsk innvandring og den muslimske befolkningen generelt. Slike ytringer forekommer i litt over 6 prosent av de undersøkte kommentarene (se Tabell 18), men bare i litt over 1 prosent av artiklene fra de redigerte nyhetsmediene. Samtidig forekommer tilsvar og generelle advarsler mot antisemittisme i kun litt over 2 prosent av kommentarene. Denne tendensen illustrerer til dels en legitim debatt om utbredelsen av fordommer i ulike minoritetsmiljøer, men viser også tydelig hvordan debatter om antisemittisme i dag, i flere tilfeller, aktiverer generaliserende verbale angrep rettet mot den muslimske minoriteten som helhet.³²

31 Se rapportens kvalitative del, s. 46-47.

32 Se rapportens kvalitative del, s. 46..

Tabell 18. Antisemittisme forklares ved å vise til muslimer som gruppe (N=2244)

Ikke tilstede	93,8 %
Implisitt/utisiktet	3,7 %
Eksplisitt/tisiktet	2,6 %
Total	100 %

I likhet med de problematiske og jødefiendtlige ytringene, har også denne typen ytringer klart høyest forekomst i kommentarfeltene under saker om antisemittisme/holocaust: Slike forklaringer og generaliseringer forekommer i litt over 9 prosent av disse kommentarene, men bare i cirka 2,5 og 0,5 prosent av kommentarfeltene tilknyttet henholdsvis den israelsk-palestinske konflikten og omskjæringsdebatten.

Oppsummering

De kvantitative analysene viser at én eller flere typer problematiske/negative ytringer om jøder forekommer i cirka 25 prosent av de undersøkte redigerte nyhetsmediene og cirka 20 prosent av kommentarfeltene. Ytringer som tenderer til å fremstille jødene som en kollektiv enhet, og utsagn som gir jødene kollektivt ansvar for staten Israels handlinger og politikk har høyest forekomst. Gammeltestamentlige beskrivelser av jødene og sammenlikninger av Israels politikk med nazistenes jødeutryddelser har også en viss utbredelse. Forekomsten av slike enkelt-ytringer i seg selv, gjør imidlertid ikke at den konkrete artikkelen eller kommentaren nødvendigvis kan beskrives som et uttrykk for antisemittisme. Oversikten over de ulike enhetenes grad av jødefiendtlighet viser også at få av artiklene og kommentarene har høyere indeksverdier enn 2, og at svært få av enhetene kan karakteriseres som utvetydig antisemittiske. Det er videre viktig å ta høyde for utvalgets svært begrensede, usystematiske og strategiske karakter, og at tallmaterialet som er presentert derfor ikke kan regnes som representativt for de undersøkte mediene som helhet. Spesielt de 122 artiklene fra

det spissede søket representerer en skjevhet i utvalget fra de redigerte nyhetsmediene.

Problematiske/negative/fiendtlige ytringer om jøder i de redigerte nyhetsmediene er tydelig mer utbredt i leserbrev, kronikker og debattinnlegg fra eksterne bidragsytere enn i innhold produsert av medienes medarbeidere og redaksjon. Fordelingen av slike ytringer om jøder på de ulike redigerte nyhetsmediene viser videre at Aftenposten og spesielt Klassekampen har en forekomst som ligger noe over gjennomsnittet. Samtidig er det de samme to avisene som utmerker seg med høyest antall motreaksjoner, tilsvær og advarsler mot antisemittisme. Det er en økt forekomst av problematiske ytringer i artikler som også inneholder Israel-kritiske standpunkter, men et klart flertall av de Israel-kritiske artiklene har ingen forekomst av slike ytringer overhodet.

Også blant de undersøkte kommentarfeltene er de problematiske ytringene om jøder noe mer utbredt i sammenheng med Israel-kritiske standpunkter. Jødefiendtlige ytringer har imidlertid klart størst forekomst i kommentarfelter tilknyttet saker om antisemittisme/Holocaust. Det er også i kommentarer under dette temafeltet vi finner både flest konspiratoriske forestillinger om jøder og flest forklaringer av antisemittismen som viser til muslimer som gruppe. Det at begge disse ytringsformene har høyest utbredelse i kommentarfelter under saker om antisemittisme/Holocaust, peker i retning av behovet for å se slike ytringer i relasjon til hverandre. Dette funnet viser også at et utvalg av kommentarfelter utelukkende fra dette temafeltet, gir tydelig høyere forekomst av grovere og utvetydige antisemittiske ytringer enn det samlede undersøkte materialet.

3. Kvalitativt innblikk

For å belyse kompleksiteten knyttet til antisemittismen i dagens medielandskap, vil rapporten i det følgende gi et kvalitativt innblikk i det undersøkte materialet. Et annet formål med denne delen av rapporten er å vise til konkrete eksempler på ytringer i både nyhetsmedier og kommentarfelt som gjennom den kvantitative innholdsanalysen har blitt klassifisert som jødefiendtlige eller problematiske. Den kvalitative gjennomgangen belyser også særegne aspekter ved jødefiendtlige utsagn i norske Twitter-meldinger tilknyttet emneknaggen «jøde». Eksempler på problematiske ytringer og antisemittiske forestillinger i mediene vil dessuten settes i sammenheng med enkelte funn i HL-senterets befolkningsundersøkelse om antisemittisme i Norge og intervjustudien av erfaringer med antisemittisme blant norske jøder.

Ytringer i redigerte nyhetsmedier

Den 20. april 2011, nesten fem år etter debatten som etterfulgte Jostein Gaarders kronikk «Guds utvalgte folk», skrev samme forfatter innlegget «Ettertanke» i Aftenpostens nettutgave. Gaarder presiserte at kronikken «Guds utvalgte folk» på ingen måte var uttrykk for antijødiske holdninger eller ment som angrep mot jøder eller jødedom. Samtidig erkjente han at måten han uttrykte seg på i 2006 lett kunne oppfattes slik, ettersom han hadde formulert «flere tankeløse og tvetydige utsagn». Gaarder påpekte videre at det er nødvendig å «aldri uttrykke oss slik at legitim kritikk av staten Israels politikk på noe vis kan forveksles med [...] hets mot jøder eller jødedom».

Gaarders presiseringer berører flere av de sentrale aspektene ved debatten om antisemittisme i dagens redigerte medier: Forholdet mellom Israel-kritikk og antisemittisme,

mellom tilsiktede jødefiendtlige uttrykk og ubevisst videreføring av antisemittiske stereotyper, og viktigheten av presis og utvetydig begrepsbruk. Som Henrik Bachner og Jonas Ring gjør rede for i sin undersøkelse av antisemittiske holdninger og forestillinger i Sverige, ledet diskrediteringen av antisemittismen etter 2. verdenskrig til at åpen og direkte antisemittisme ble tabubelagt i offentligheten. Antisemittiske forestillinger lever imidlertid videre også innenfor den offentlige debatten gjennom antydninger og insinuasjoner, og ved at ordet «jøde» i blant erstattes med kodeord som «sionister» eller «staten Israel», som i sin tur tillegges egenskaper og karaktertrekk hentet fra den antisemittiske tradisjonen.³³ Bachner og Ring understreker også at antijødiske forestillinger ofte uttrykkes og videreføres ureflektert og utilsiktet. Antisemittiske stereotyper kan dermed reproduseres ubevisst og uten at de bunner i antijødiske holdninger eller intensjoner hos avsenderen.³⁴ Dette gjelder fremfor alt i de redigerte mediene, og viser blant annet viktigheten av å være forsiktig med å omtale deltakere i den offentlige debatten som antisemitter, til tross for at enkelte uttalelser og ytringer kan tolkes som jødefiendtlige.

En overvekt av de problematiske ytringene i de undersøkte redigerte nyhetsmediene, er på ulike måter også tilknyttet Israel-kritiske standpunkter. Debatten om forholdet mellom Israel-kritikk og antisemittisme er ofte både intens og polarisert, og ulike grupper og aktører har ulike synspunkter på hvor grensen for legitim kritikk av staten Israel bør gå. Ulike tolkninger av tvetydige og uklare utsagn problematiserer denne grensedragningen ytterligere. Som Brian Klug understreker, er det derfor viktig å etterstrebe presisjon i debatten, ettersom Israel-kritikk kan være både

33 Bachner og Ring 2006, s. 20.

34 Ibid.

ubalansert og ensidig uten at den nødvendigvis er antisemittisk.³⁵ Israel-kritikk som glir over i antisemittisk stereotypisering er for eksempel forklaringer av staten Israels handlinger som viser til negative iboende særtrekk hos jøder som gruppe eller ved jødedommen som religion. Som Moe og Døving påpeker i sin studie, gir denne formen for essensialisering inntrykk av at det finnes en spesifikk jødisk karakter eller handlemåte.³⁶ En annen form for problematisk generalisering er sammenblandingen av jøder som gruppe og staten Israel, og når jøder som folk holdes ansvarlige for eller forventes å ta tydelig avstand fra Israels handlinger.³⁷ I den videre gjennomgangen vil det redegjøres for både tvetydige og utilsiktede problematiske ytringer om jøder og mer utvetydige uttrykk for antisemittisme i de redigerte nyhetsmediene.

Tvetydig begrepsbruk – kollektiv fremstilling og utilsiktet videreføring av stereotyper

Flere av de tvetydige utsagnene i kronikken «Guds utvalgte folk» kan tolkes som essensialiserende og generaliserende uttrykk om jøder og jødedom, selv om kronikken var ment som en kritikk av Israels krigføring mot Libanon. Israels fremferd blir i denne teksten ved flere anledninger knyttet til og forklart ved å vise til jødedommen som en arkaisk «krigsreligion»: Formuleringer fra den hebraiske bibelen, som «øye for øye, tann for tann» knyttestil Israels handlinger, og begreper som «blodhevnens gjengjeldelse». Det refereres også til forestillingen om at jødene ser på seg som «Guds utvalgte folk», og dermed definerer seg som bedre enn andre – en

forestilling med lange tradisjoner i sekulære og kristne tolkninger og fordømmelser av den hebraiske bibelen. Enkelte utsagn kan også tolkes i retning av forestillingen om en motsetning mellom jødene eller jødedommen og den kristen-humanistiske arven: «I to tusen år har vi terpet humanismens pensum, men Israel hører ikke». Slike utsagn skriver seg inn i tradisjonen fra både den tradisjonelle kristne og den opplysningsfilosofiske sekulære antijødiske arven.³⁸

Utsagn som at Israel ikke sørger mer over «førte drepte libanesiske barn enn de i mer enn tre tusen år har jamret seg over førte år i ørkenen» visker videre ut skillet mellom Israel og jødene, og levner tvil om hvorvidt kritikken retter seg mot staten Israel eller jødene som folk. Jødene adresseres på mange måter som «Israel». Slike generaliserende sammenblandinger av Israel og jøder kommer også mer eksplisitt til uttrykk i enkelte innlegg til støtte for Gaarder i den påfølgende debatten. I et debattinnlegg i Aftenposten 10. august 2006 gis det uttrykk for at Israel-kritikk møtes slik: «Da slår staten Israel (og jødene) på den verdenshistoriske stortrommen». Skribenten hevder også at «staten Israel (og de facto jødene)» i kraft av å være verdens tredje sterkeste militærmakt og støttet av USA «ironisk nok har oppnådd det verdensherredømme jødene er blitt beskyldt for at de ønsker seg». Denne formen for generaliserende fremstillinger av jødene som et kollektiv er, som vi har sett i den kvantitative analysen, den mest utbredte typen problematiske ytringer i det undersøkte materialet. I tillegg til at staten Israel og jødene som folk behandles som en enhet, spiller den siste uttalelsen på en tvetydig måte også på myten om den jødiske konspirasjonen for å ta over verdensmakten.

Slik generalisering av jødene som gruppe (ytringer som insinuerer at alle jøder har samme meninger, interesser og mål), i kombinasjon med et potensial for å videreføre konspiratoriske stereotyper, kjennetegner til

35 B. Klug, «The Collective Jew: Israel and the new antisemitism», i *Patterns of Prejudice* vol. 37 nr. 2, London 2003.

36 Døving og Moe 2014, s. 91.

37 EUMC, *Manifestations of Antisemitism in the EU 2002-2003*, Wien 2004, s. 13-14.

38 Se f.eks. T. Eriksen, H. Harket og E. Lorenz, *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, Oslo 2005, s. 141-142.

dels også den upresise bruken av begrepet «jødisk lobby». Utsagn om den «jødiske lobbyen» kommer i de redigerte mediene først og fremst til uttrykk i saker om amerikansk politikk og det utenrikspolitiske forholdet mellom USA og Israel. Et betegnende eksempel er nyhetssaken «-Kutt FN-støtten ved Palestina-ja», publisert på NRK.no 20. september 2011. Saken omhandler bl.a. den israelsk-palestinske konflikts rolle i den amerikanske presidentvalgkampen. I denne saken blir Obamas muligheter for gjenvalg betegnet som langt mindre dersom han oppfattes som anti-israelsk, fordi «den jødiske lobbyen i USA er en betydelig maktfaktor [...]». Leseren oppfordres videre til å lese «våre bakgrunnsartikler om den mektige jødiske lobbyen». I flere av de tilknyttede sakene omtales «den jødiske lobbyen» og «de amerikanske jødene» som enhetlige kollektive størrelser, selv om også det mer presise begrepet «den pro-israelske lobbyen» tydelig defineres i en av sakene.³⁹

I tilknytning til slike utsagn om «den mektige jødiske lobbyen» i USA videreføres ved enkelte anledninger også forestillingen om jødisk kontroll av medier, økonomi og politikk. I et korrespondentbrev om mediedekningen av den israelsk-palestinske konflikten i USA på NRK.no vakte særlig følgende uttalelse reaksjoner: «Det er ingen hemmelighet at jødisk kapital og folk med jødisk bakgrunn er sterkt overrepresentert i de store amerikanske mediekonglomeratene».⁴⁰ I et oppfølgende innlegg tre dager senere ble det dessuten ukritisk lenket til en oversikt over jøder med lederstillinger i amerikanske medier fra en antisemittisk nettside.⁴¹

Det er ingen grunn til å anta at antisemittiske intensjoner ligger bak slike uttalelser

39 Se f.eks. «Lobbyen ingen legger seg ut med», NRK.no 16.03.2010 og «Den som truer Israel, taper valget», NRK.no 15.03.2010.

40 «Sterk Israel-dominans i amerikanske medier», NRK.no 26.07.2014.

41 «Skeivdekningen av Gaza», NRK.no (Ytring) 29.07.2014. NRK fjernet kort tid etter lenken, beklaget og tok tydelig avstand fra innholdet på den aktuelle nettsiden.

fra korrespondenter, ekspertkommentatorer og debattanter. I flere av de nevnte sakene balanseres bildet av en enhetlig «jødisk lobby» f.eks. ved å vise til den liberale amerikansk-jødiske organisasjonen J-Street, og det tas eksplisitt avstand fra antisemittiske konspirasjonsteorier. Det er videre uproblematisk både å bemerke og å stille spørsmål ved organisasjoner som AIPACs (American Israel Public Affairs Committee) innflytelse på amerikansk politikk og den pro-israelske lobbyens rolle mer generelt. Samtidig kan tvetydighet og manglende presisjon i begrepsbruken i verste fall tendere til å gi inntrykk av «de amerikanske jødene» gjennom «den jødiske lobby» utgjør en enhetlig blokk med overordnet makt og innflytelse over amerikanske medier og politikk generelt og amerikansk utenrikspolitikk spesielt. Den amerikanske pro-israelske lobbyen (som er høyst reell og består av så vel jødiske som kristne organisasjoner og interessegrupper) er et langt mer dekkende begrep, som også går klar for konnotasjoner til en abstrakt og adresseløs «jødisk» kollektiv størrelse, med felles «jødiske» interesser og mål.

I debattinnlegget «Ingen løsning i sikte» under artikkelforfatteren seg om hvorfor «bare påstanden om at en jødisk lobby finnes, kan utløse beskyldninger om jødehat [...] all den tid ingen nekter for at bl.a. sikher, irskamerikanere, srliankiske tamiler, kurdere og indiske nasjonalister bosatt i USA trekker i de tråder de kan for å påvirke USAs utenrikspolitikk.»⁴² Slik begrepsbruk alene kan naturligvis ikke stemples som jødehat eller antisemittisme. Likevel er det et poeng at forestillingen om skjult trådtrekning, renkespill og overmakt innenfor politikk, medier og økonomi opp gjennom historien, i motsetning til hva som gjelder de øvrige nevnte gruppene, uløselig har blitt tilknyttet jødene som gruppe.⁴³

Det kan i denne sammenhengen også være verdt å bemerke at 19 prosent

42 «Ingen løsning i sikte», NRK.no 07.01.2009.

43 Se f.eks. N. Cohn, *Warrant for Genocide. The myth of the Jewish world conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion*, London 1967.

av respondentene i HL-senterets holdningsundersøkelse var helt eller delvis enige i påstanden om at «Verdens jøder arbeider i det skjulte for å fremme jødiske interesser», mens 20 prosent støttet påstanden «Jødene har altfor stor innflytelse over internasjonal økonomi». 39 prosent av respondentene mente også at «Jødene har altfor stor innflytelse over amerikansk utenrikspolitikk».⁴⁴ Selv om det ikke er noen entydig eller nødvendig sammenheng mellom ytringer i det offentlige rom og befolkningens holdninger, kan ubevisste og ukritiske utsagn i mediene om en «mektig jødisk lobby» og jødisk makt i verste fall nære latente jødefiendtlige holdninger hos enkeltindivider.

Referanser til Holocaust og jødernes erfaring med forfølgelse

HL-senterets holdningsundersøkelse viste også at 38 prosent likestiller Israels behandling av palestinerne med nazistenes behandling av jødene under andre verdenskrig, og at 25 prosent mener at jøder i dag utnytter minnet om Holocaust til sin egen fordel. Nesten to tredjedeler støtter utsagnet «Jeg er skuffet over måten jødene, med sin spesielle historie, behandler palestinerne.»⁴⁵ Slike holdninger har paralleller til enkelte av de Israel-kritiske ytringene i de redigerte mediene som spiller på jødernes erfaring som ofre for forfølgelse. Den kvantitative analysen av det foreliggende materialet viste også at denne typen ytringer var blant de fire mest utbredte problematiske fremstillingsformene.

Et sterkt Israel-kritisk innlegg i Dagbladet avsluttes blant annet på følgende måte: «I år har det vært mye søkelys på nazismen og andre verdenskrig. Har vi lært noe? Brent barn skyr ikke ilden».⁴⁶ Forfatteren av et annet debattinnlegg i samme nettavis stilte dette

spørsmålet: «Hva bidrar til at et folk med en lidelsesfull historie ikke ser ut til å bry seg om hva som skjer med sine naboer i Gaza»?⁴⁷ Slike formuleringer kan tolkes som et særegent moralsk krav om at jødene, som et forfulgt folk, burde ha lært av sin egen historie. Ved enkelte anledninger trekkes i forlengelsen av dette perspektivet også eksplisitte paralleller til Holocaust: «Metamorfosen fra offer til overgriper er ikke et vakkert skue, og vekker verken tankene om Holocaust eller Anne Frank. Tiden er inne for å få fram en palestinsk Anne Frank [...]. Og slike finnes. Midt i en stor konsentrasjonsleir som heter Gaza.»⁴⁸

Der de fleste av denne typen ytringer i de redigerte nyhetsmediene gir uttrykk for skuffelse over Israels fremferd overfor palestinerne med hentydninger til jødernes egne lidelser gjennom historien, går argumentasjonen i det sistnevnte sitatet vesentlig lenger. Utsagnet antyder at jødene er transformert fra historiens ofre til dagens overgripere, og det refereres eksplisitt til symboler for den nazistiske utryddelsespolitikken rettet mot jødene. Selv om mange vil oppfatte Israels militære maktbruk og fremferd overfor palestinerne som uproporsjonal og overdrevet, fremstår direkte sammenlikninger mellom Israelsk politikk overfor palestinerne og den systematiske nazistiske politikken som tok sikte på å utrydde de europeiske jødene i beste fall som historieløs.

Utvetydige antisemittiske uttrykk

Flere av de til nå nevnte eksemplene på jødefiendtlige/problematiske ytringer er åpne for ulike tolkninger eller er videreført implisitt og utilsiktet, og kan derfor heller ikke karakteriseres som utvetydige tilfeller av antisemittisme. Dette gjenspeiler funnene i den kvantitative analysen, som viste at et

44 HL-senteret 2012, s. 23.

45 HL-senteret 2012, s. 7 og s. 27-29.

46 «Du må ikke sove», Dagbladet.no 01.06.2015.

47 «Hvor går du, Israel?», Dagbladet.no 23.04.2015.

48 «Gaza og Holocaust», Klassekampen 30.09.2009.

svært lite antall av artiklene i de redigerte nyhetsmediene hadde høye verdier på indeksskalaen for grad av jødefiendtlighet. Det er imidlertid også et lite antall enkeltartikler og ytringer i de undersøkte redigerte mediene som vanskelig kan betegnes på andre måter enn som utvetydige og eksplisitte antisemittiske uttrykk, uavhengig av avsenderens intensjoner.

Kronikken «'Etnisk krangel' må til!» utløste en intens debatt i Klassekampen i september 2006. Kronikkens utgangspunkt er et forsvar av «innbyrdes kritikk mellom forskjellige etniske grupper og subkulturer», og i særdeleshet et ønske om større åpenhet for «å tillate kritikk mot jødisk mentalitet, religion, tradisjon». Denne kritikken defineres som politisk nødvendig, «for å få jødene i Israel, og verdens jøder (som med stort flertall forsvarer Israel uansett hva denne staten gjør), til å forstå at Israels oppførsel må endres dramatisk». Videre hevdes det at «et trekk ved jødisk mentalitet er en 'etnisk hyper-sjøløpptatthet' som medfører mangel på empati med 'de andre', i dette tilfelle palestinere og arabere. Derfor er det mulig å plage, ydmyke, drepe og bombe dem [...]».⁴⁹

Slike utsagn generaliserer ikke bare fra staten Israel til jøder som gruppe og individer, men beskriver også Israels politikk overfor palestinere som et resultat av iboende negative egenskaper og trekk ved jøder (som etnisk gruppe). Det er angivelig en særegen «jødisk mentalitet» som forklarer staten Israels fremferd. Forestillingen om at det eksisterer en spesifikk «jødisk mentalitet» eller «ånd», som kan knyttes til jødene og forklarer deres angivelige skadelige og undergravende atferd, er en klassisk antisemittisk stereotypi. Selv om antisemittiske intensjoner ikke nødvendigvis ligger bak denne typen ytringer, viderefører utsagnene utvilsomt tradisjonelt antisemittisk tankegodt.

De fleste jødefiendtlige og problematiske ytringene i de redigerte mediene utløser, som vist i den kvantitative analysen,

⁴⁹ «'Etnisk krangel' må til!», Klassekampen 09.09.2006.

motreaksjoner og tilsvær. Dette gjelder innlegg som sammenblander jøder og staten Israel, så vel som upresis og utilsiktet begrepsbruk og sammenlikning av nazismen og Israels politikk overfor palestinerne. Selv om slike motreaksjoner ofte imøtegår i nye innlegg, fører de i de fleste tilfeller også til at de opprinnelige utsagnene presiseres og modereres. De ovenfor nevnte utsagnene om negative jødiske karaktertrekk og mentalitet møtte også massiv motbør fra flere hold i Klassekampen.⁵⁰ I den videre debatten ble imidlertid flere av kjerneargumentene gjentatt i senere innlegg: Det at «de fleste jøder verden over er [...] så ensprede i sitt forsvar for Israel [...] må da ha noe med en slags felles og utbredt mentalitet å gjøre?».⁵¹ Denne formen for essensialisering fremstår ikke i noe bedre lys ved at den samme skribenten i artikkelen «Visste Israel?» insinuerer at israelske myndigheter og sikkerhetstjenester visste om eller var involvert i terrorangrepene mot New York den 11. september 2001.⁵²

Det er samtidig viktig å bemerke at denne type ytringer er svært lite utbredt i de redigerte mediene, og på ingen måte er representative for verken hele eller deler av de redigerte mediene som er undersøkt i dette prosjektet. Som vi vil vise i det følgende, er det imidlertid også flere eksempler på utvetydige antisemittiske utsagn i enkelte av de undersøkte kommentarfeltene.

⁵⁰ Se f.eks. «Dumskapens akse», Klassekampen 12.09.2006, «Farlig vrøvl», Klassekampen 14.09.2006, «Avsporing om det jødiske», Klassekampen 22.09.2006 og «Fastlåste stereotypier», Klassekampen 23.09.2006.

⁵¹ «Om etnisk undertrykking», Klassekampen 20.09.2006. Se også «Ro dere ned», Klassekampen 16.09.2006.

⁵² «Visste Israel?», Klassekampen 09.09.2011.

Ytringer i kommentarfelt

Mens nåløyet for å komme til uttrykk i de redigerte nyhetsmediene er relativt trangt, kan i praksis hvem som helst uttale seg i kommentarfelt tilknyttet saker fra nettaviser og på nyhetsmedienes Facebook-sider. Problematisk og fiendtlige ytringer om jøder er derfor også gjerne mindre subtile og tvetydige uttrykk, og i mindre grad preget av koder og hentydninger i de undersøkte kommentarfeltene. I det følgende vil det gis konkrete eksempler på problematiske og fiendtlige ytringer som på ulike måter tenderer til å fremstille jøder som én kollektiv størrelse, og som refererer til jødernes erfaring som ofre for forfølgelse og til jødedommen som religion. Det vil også redegjøres for ytringer om forholdet mellom antisemittisme, muslimer og det multikulturelle samfunnet, og ytringer som spiller på konspiratoriske forestillinger.

Generaliseringer og kollektiv ansvarliggjøring av jøder

Den kvantitative analysen har vist at de mest utbredte problematiske ytringene i de undersøkte kommentarfeltene, som i nyhetsmediene, er fremstillinger av jødene som én kollektiv størrelse. Den vanligste formen for slik generalisering er sammenblendingen av jøder som gruppe og staten Israel, og kollektiv ansvarliggjøring av jøder for den israelske statens politikk overfor palestinerne: «Sitter å hører på Mona Levin, hun snakker om jødiske skoler er blitt angrepet. Det hun glemmer er at hun sitter i glasshus, glemmer alle skoler som jøder og Israliter har lagt i grus og drept barn i Palestina».

I forlengelsen av denne typen generaliseringer oppfordres ved enkelte anledninger også norske jøder direkte til å ta tydelig avstand fra Israels handlinger. I kommentarfeltet under en nyhetssak om opprop til støtte for norske jøder på VGs Facebook-side (19.4.2015) kommer slike oppfordringer til uttrykk ved

flere anledninger: «Ja jeg støtter oppropet. Men når Israel dreper uskyldige, så håper jeg jøder i Norge protesterer». Andre bruker denne argumentasjonen for å ta avstand fra oppropet mot antisemittisme: «Jeg har til gode å se at norske jøder står frem mot israels handlinger. Til det skjer, støtter jeg dem IKKE når de sutrer og klager og skriker opp om antisemittisme». Slike ytringer, der Israel assosieres med vold og overgrep og samtidig knyttes til norske jøder, kan sees i sammenheng med viktige funn i Døving og Moe intervjustudie. Flere av deres informanter hadde opplevd å bli knyttet til Israels aggressivitet og vold, angrepet som et fysisk symbol på Israel og følt seg tvunget til å ta avstand fra kriminelle handlinger.⁵³ Som Døving og Moe påpeker kan slike sammenblandinger av «jøde» og «israeler», og koblingen av norske jøder til Israels politikk overfor palestinerne, i ytterste konsekvens bidra til å definere jøder ut av en norsk og inn i en israelsk nasjonal tilhørighet. Dette poenget kan illustreres ved følgende kommentar fra VGs Facebook-side: «Støtte? Trenger de det? Virkelig? De kan jo gjøre som andre blir rådet til, reis hjem hvis de ikke føler seg ivaretatt nok». Her insinueres det formodentlig at norske jødernes naturlige «hjem» og nasjonale tilhørighet er i Israel fremfor Norge.

I flere av kommentarfeltene er det også en tendens til at den kollektive ansvarliggjøringen av jødene for staten Israels handlinger ved enkelte anledninger brukes som forklaring på at det finnes antisemittisme i dag: «Jødene kan for det sjøl. Okuperer andres land og trakaserer de stakkars menneskene som bor der. Også barna». Antisemittismen forklares dermed ved å vise til «jødenes» handlinger. Under en delt nyhetssak om en solidaritetsmarkering for jøder og Israel på VGs Facebook-side (10.5.2015) uttrykte en av kommentatorene seg på følgende måte: «Så lenge jødene oppfører seg slik de gjør, går det aldri over».

53 Døving og Moe 2014, s. 94-95.

Referanser til Holocaust, antisemittisme og jødisk religion

Et tilgrensende argument som i noen tilfeller kommer til uttrykk, er at betydningen av antisemittismen bevisst overdrives og at jødene utnytter Holocaust og sin status som ofre for forfølgelse. I denne sammenhengen hevdes det blant annet at antisemittismen først og fremst er et historisk fenomen som ikke lenger er relevant, og at fokuset på jødernes situasjon er overdrevet. I en kommentar på Facebook (8.5.2015), under nyhetssaken om KrFs flertall for en handlingsplan mot antisemittisme, hevdes følgende: «Hvor tar de dette med Jødehat fra? [...] KrF har tydeligvis ikke tatt innover seg at de er valgt inn for å ivareta velferden til sine landsmenn istedenfor å mase med 70 års gammel historie.» I kommentarfeltet under kronikken «Det er alvor nå!» (publisert i Aftenposten 27.2.2015) forekommer også enkelte utsagn om at antisemittismen i realiteten ikke eksisterer, men er konstruert for å vinne sympati for staten Israel: «'Antisemittisme' er bare et sjåvinistisk begrep brukt av israelske nasjonalister og ekstremister [...] ikke noe vi i Norge skal ta seriøst.» Ved noen få tilfeller stilles det dessuten spørsmål ved Holocaust og omfanget av nazistenes jødeutryddelser: «Dette 'Holocaust' er desidert historiens største tabu-emne [...] Kun en stor løgn må beskyttes av satt lovverk for at sannheten ikke skal få grobunn.»

I likhet med en av tendensene i de redigerte mediene finnes det også enkelte Israel-kritiske ytringer i kommentarfeltene som henviser direkte til jødernes historiske erfaring som ofre for forfølgelse. I kommentarfeltene er slike ytringer gjerne mindre subtilt og mer eksplisitt uttrykt, i form av konkrete sammenlikninger av Israels politikk overfor palestinerne og den nazistiske utryddelsespolitikken overfor jødene. I Facebook-kommentarfeltet under den delte VG-saken «11. bud fra Auschwitz-overlevende: Ikke vær en som ser på» (27.1.2015) kom flere slike

sammenlikninger til uttrykk: «Israel prøver å utsette et folkeslag, for å skape Lebensraum for jødene – nøyaktig det samme Det tredje riket gjorde mot jødene 80 år tidligere». Henvisninger til at det finnes en historisk kontinuitet mellom dagens israelere og jøders erfaringer under krigen som pålegger israelere særegne moralske forpliktelser, og at den israelsk-palestinske konflikten har gjort historiens ofre til dagens gjerningsmenn, kom også til uttrykk blant enkelte av respondentene i HL-senterets befolkningsundersøkelse.⁵⁴

Et annet trekk, som jamfør den kvantitative analysen er blant de problematiske fremstillingsformene med en viss utbredelse i det undersøkte materialet, er negative ytringer med referanser til jødisk religion. Den mest utbredte formen for slike ytringer i kommentarfeltene er, i likhet med tendensen i de redigerte nyhetsmediene, kritikk av Israel gjennom referanser til angivelige arkaiske trekk ved jødedommen og hentydninger til at Israel begrunner sin fremferd overfor palestinerne i jødernes status som «Guds utvalgte folk»: «Guds utvalgte folk?! På tide å slutte å synes synd på Israel og dets folk.» «Tror Israels regjering at 'øye for øye, tann for tann' fungerer!? Spesielt med tanke på nedslakting av sivile?»

En særegenhet ved noen få av kommentarene i de uredigerte mediene er imidlertid at slike referanser ved enkelte anledninger antar et mer eksplisitt religiøst perspektiv, uten å trekke inn Israel eller den israelsk-palestinske konflikten. Slike kommentarer tar gjerne sikte på å begrunne hvorfor jødene ikke er Guds utvalgte folk, og beveger seg nærmere tradisjonell kristen antijudaisme. I Facebook-kommentarfeltet under en sak om israelske spesialstyrkers angrep på palestinske demonstranter (8.10.2015), uttrykte en av kommentatorene blant annet følgende: «Jødene ga ifølge Bibelen selv avkall på å være Guds utvalgte folk i det de begynte å tilbe gullkalven igjen, til tross for beskjeden Moses hadde fått fra Gud. Derfor skal jødene

54 HL-senteret 2012, s. 48.

for alltid være et forhatt og forfulgt folk ihht. Bibelen». En av kommentatorene under kronikken «Det er alvor nå!» anerkjenner ikke jødernes forhold til Gud i det hele tatt, og hevder snarere at de er «djevlelsens barn».

Antisemittisme, muslimer og det multikulturelle samfunnet

Reaksjoner og generelle advarsler mot antisemittisme kommer sjeldnere til uttrykk i de undersøkte kommentarfeltene enn i nyhetsmediene. En av de tydeligste tendensene i flere av kommentarfeltene er imidlertid forekomsten av ytringer som plasserer alt ansvar for antisemittismens utbredelse på den muslimske befolkningen, og ved flere anledninger glir over i generaliserende angrep på Islam/muslimer/muslimsk innvandring: «Kast ut muslimmene, så kan jøder, kristne og ateister klare å leve fredelige sammen». Et stadig tilbakevendende argument er at antisemittismen i Europa forsvant etter 2. verdenskrig, men har gjenoppstått grunnet den muslimske innvandringen: «Etter krigen var det ingen trakkassering av jøder i Norge. Vi levde i fred og forsoning med jødene helt til det ble for mange muslimer i landet». Norske myndigheter beskyldes i den forbindelse ved flere anledninger for å «importere» antisemitter gjennom sin innvandringspolitikk: «Har AP tatt så mange muslimer fra Vest-bredde til Norge, at alle jødene i Norge blir trakassert.» KrFs ønske om en handlingsplan mot antisemittisme blir i så måte beskrevet som dobbeltmoralisk: «Manglende helhetsforståelse her KrF, ta inn 10 000 fra Syria og jobb mot antisemittisme samtidig, våkne opp! Hvem er de største antisemittene??».

Denne typen ytringer tenderer altså til å bruke advarsler mot antisemittisme og forsvar av den jødiske minoriteten som legitimering for generaliserende verbale angrep mot den muslimske befolkningen. I enkelttilfeller holdes imidlertid jødene selv ansvarlige for å støtte innvandringen og det multikulturelle

samfunnet: «Man kan jo lure på hvorfor jødene klager på at føler seg forfulgt, men samtidig er de aktive pådrivere for det multikulturelle samfunn??». Enkelte går så langt som å gi uttrykk for at innvandringen til vestlige land er en del av jødernes skjulte plan: «Flere og flere etniske nordmenn blir kritiske til jøder fordi de ser at det er jødene som er den drivende kraften bak masseinnvandringen». Her inngår «masseinnvandringen» øyensynlig langt på vei i et konspiratorisk antisemittisk verdensbilde.

Konspiratoriske antisemittiske forestillinger

Den kvantitative analysen har vist at eksplisitte antisemittiske ytringer som spiller på konspiratoriske forestillinger om jødisk makt er lite utbredt, men overrepresentert i kommentarfelter under saker om Holocaust og antisemittisme. I kommentarfeltet under kronikken «Det er alvor nå!», begrunner en av kommentatorene antisemittismens utbredelse på følgende måte: «Wall Street Sionisters rolle i historien er kanskje noe av årsaken til jødehatet vi har?» Andre som spiller på myten om jødisk konspirasjon og overmakt i internasjonal økonomi trekker frem Rotschild-familien og jødernes angivelige trådtrekking: «[...] Rotschildfamiliens finansiering av Israel, deres rikdom og deres finansiering av alle parter i alle kriger som har vært de siste århundrer!»

Det er imidlertid kommentarfeltet under journalisten Halvor Tjønns artikkel «Går seg vill i konspirasjonsteorier» (publisert i Aftenposten 28. april 2012) som skiller seg tydeligst ut i denne retningen, og inneholder klart flest ytringer som tar utgangspunkt i klassiske antisemittiske stereotyper om jødisk makt og konspirasjon. Tjønn kritiserte i sin kommentar Johan Galtungs formuleringer om jødisk overmakt i medier og hans referering til det antisemittiske falsumet *Sions Viser Protokoller* og den amerikanske nynazistiske

lederskikkelsen William Pierce.⁵⁵ Selv om det finnes en rekke kritiske røster også i dette kommentarfeltet, er det et relativt stort antall innlegg til støtte for Galtungs uttalelser. Galtungs referanser til *Sions Vises Protokoller* og Pierce oppfattes ikke som tvilsom kildebruk – det påpekes tvert i mot at selv om Pierce er nynazist, innebærer ikke dette at hans opplysninger om jødisk mediemakt er feilaktige: «Dersom 'Six Jewish Companies own 96% of world media' er riktig, må det være mulig å si dette selv om det kommer fra en nynazist?» Flere av støtteerklæringene betegner kritikken mot Galtung som et typisk utslag av politisk korrekthet, og hevder at han utelukkende retter søkelyset mot faktiske forhold: «Hva har det med jødehat å gjøre når man prøver å spre kunnskap om hva jødene eier?»

Ved flere anledninger går de mer implisitte støtteerklæringene over i eksplisitt videreføring av antisemittiske konspiratoriske forestillinger: Det blir hevdet at jødene styrer media og at de ansetter folk for å manipulere internett og Wikipedia. Videre hevdes det at jødene har en bevisst plan om å føre andre bak lyset, gjennom å sette verden i ubalanse både politisk, økonomisk og sosialt. Det henvises også til flere websider og Youtube-vidéoer med antisemittisk budskap og titler som «Jews and the control of mass media». Enkelte av kommentarene forklarer det usannsynlige ved Sions vises protokoller som det fremste beviset på at de er ekte – når det såes tvil om falsumets autensitet, kan jødene arbeide i fred:

«Det er nettopp fordi denne 'jødekonspirasjonen' virker så usannsynlig at det har vært mulig for jødene og deres nikkedukker og medløpere å gjennomføre dette. For når det virker 'usannsynlig' på de fleste og de derfor ikke tror at noe slikt pågår, så kan jo jødene og deres medsamsvorne drive

med dette i fred bak kulissene, og ha hemmelige møter bak lukkede dører o.l.»

Selv om Tjønns artikkel fordømmer Galtungs lefling med antisemittiske forestillinger og skrifter, kan det se ut til at Galtungs autoritet likevel åpner for flere, grovere og mer eksplisitte antisemittiske ytringer i dette kommentarfeltet. Det kan også stilles spørsmål ved hvorvidt slike ytringer i kommentarfeltene kan næres av den ubevisste og upresise begrepsbruken knyttet til «jødisk» lobby- og mediemakt som til tider kommer til uttrykk i de redigerte mediene.

Ytringer på Twitter: #jøde

Ved siden av den kvantitative og kvalitative undersøkelsen av materialet fra de redigerte nyhetsmediene og kommentarfeltene, er det gjort en kvalitativ overflattisk gjennomgang av Twitter-meldinger tilknyttet emneknaggen «jøde». Twitter skiller seg fra de øvrige undersøkte mediene, og er i motsetning til kommentarene i de undersøkte kommentarfeltene på ingen måte direkte knyttet til nyhetssaker og artikler fra de redigerte nyhetsmediene. Funnene fra denne gjennomgangen vil presenteres i det følgende, og viser også enkelte særegne trekk ved problematiske og fiendtlige ytringer i dette mediet.

Det sosiale mediet Twitter er et nettsamfunn og en mikrobloggingstjeneste som ble utviklet i USA og lansert for allmenheten i 2006. En måte å promotere egne eller andres innlegg på er å benytte seg av såkalte emneknagger (populært kalt hashtags), hvor enkelte emneknagger blir fremmet som «trending topics», det vil si temaer som får et stort antall følgere. Emneknaggene blir verken registrert, kontrollert eller redigert, og en emneknagg kan i prinsippet toppe de tematiske trendene til evig tid. Emneknaggene er heller ikke underlagt noe definisjonskrav, og hver enkel emneknagg kan derfor bli benyttet i en rekke ulike og motsetningsfylte sammenhenger.

55 Galtungs uttalelser fikk mye oppmerksomhet, og ble sterkt kritisert fra flere hold. Se bl.a. «Brannstifteren Galtung», Dagbladet 29.4.2012.

#jøde som metafor

Emneknaggens primære funksjon er å utheve tema eller gjøre det enklere å søke og gruppere meldinger på sosiale medier, men den får i flere sammenhenger også en sekundær funksjon som metafor. Som metafor er emneknaggen særs effektiv i et nettsamfunn som gir begrensede muligheter til å uttrykke seg. På Twitter er meldingene (såkalte tweets) begrenset til 140 tegn. Emneknaggen kan derfor også ha som funksjon å tillegge en kortfattet melding et større meningsinnhold, gjennom metaforens kulturelle innhold og/eller nøkkelbegreper.

#jøde på Twitter er således et interessant fenomen, fordi denne emneknaggen i særlig grad blir benyttet som metafor. De negative ytringene som er tilknyttet #jøde på Twitter skiller seg blant annet klart fra ytringene i kommentarfeltene ved at de har tydelige historiske forbindelseslinjer til satire- og karikaturtradisjonen. Emneknaggen faller inn under en rekke kategorier hvor det blir referert (negativt) til et jødisk (karikert) utseende, «upopulære» yrkesgrupper (for eksempel namsmann, lærere og folk i lederstillinger) og Holocaust, men det er særlig ett referansepunkt som er fremtredende: Koplingen til penger og moralske avvik i tilknytning til økonomi og profitt. Her er ikke hensikten å fremme saksforhold, men å mobilisere sterke moralske antipatier.

Satiriske antisemittiske klisjeer: jøder, penger, gjerrighet og umoral

Et særegent trekk ved de problematiske Twitter-meldingene er at de ikke refererer til faktiske eller forestilte jøder. Meldingene henviser til venners gjerrighet, uvilje til å delta på aktiviteter på grunn av pris, og omtale av kollegers og særlig overordnede lave arbeidsmoral (skal ha mye for lite). #jøde blir således en metafor for slette karaktertrekk, som mot

vilje til å betale gjeld, gjerrighet, overdreven sparsomhet, uærlig profitt og latskap (raske penger). Slike ytringer refererer til klassiske forestillinger i den moderne antisemittismens mest kjente koder, som historisk har hatt et stort nedslagsfelt også i en norsk kontekst.⁵⁶ Spesielt meldingene med referanser til profitt og gjerrighet er et tydelig vitnesbyrd på hvor seiglivet myten om «pengejøden» er i en norsk kulturell kontekst. For resepsjonen av emneknaggen #jøde i denne forbindelsen er det åpenbart at stereotypiske koder for koblingen mellom jøder og penger er kjent – ellers ville ikke emneknaggen ha kommunisert med leseren. Et typisk trekk ved denne bruken av emneknaggen er at den ikke alene omhandler penger eller profitt konkret, men peker på sammenhengen mellom penger og umoral, som kroppsliggjøres gjennom nedarvede forestillinger ved å henvise til #jøde. På dette området er det tydelige forbindelseslinjer mellom «jøden» i karikaturtradisjonen og emneknaggen «jøde». I likhet med hvordan «jødiskheten» ble fremstilt i satiren på begynnelsen av 1900-tallet, refererer meldingene til karaktertrekk som blir betraktet som særlig jødiske.

Det finnes flere konkrete eksempler på at #jøde koples til klassiske antisemittiske forestillinger som har utmerket seg i den satiriske tradisjonen, deriblant forestillingen om jødens gjerrighet og evne til å fremskaffe midler der det i utgangspunktet ikke er noe å hente:

Dato:	Tweets:
21. august 2011	[@Navn] du trenger ikke summere opp med en hashtag i ei setning på fire bokstaver #jøde
8. august 2012	[@Navn] dummeste æ har hørt. Du som til og med har jobb ligg jo å ruge på pengan din som onkel skrue #jøde

⁵⁶ Lien 2015, s. 159-178.

6. desember 2011	[@Navn] er det nå jeg skal si gratulerer med printer? Regner uansett med at du printer det ut på BI #utlending #sparsom #JØDE
13. mars 2012	[@Navn] koss fikk du fremskaffa midlerte å kjøp dæ telefon med kamera? #jøde
13. april 2011	Har overraskende nok mottatt 100 kr i forbindelse med innsamlingsaksjonen. 250 kr to go #jøde

De ovenstående Twitter-meldingene spiller på jødernes forestilte evne til å spare, og i forlengelse av dette deres evne til å sikre seg materielle goder gratis. Slike karaktertrekk har i den antisemittiske tradisjonen blitt knyttet til det «jødiske», i kombinasjon med forestillingen om at de midlene «jøden» sitter på, er fremskaffet på uredelig vis.⁵⁷ Et typisk trekk ved både den eldre satiren og Twitter-meldingene er tanken om at det ikke bare er penger «jøden» vil spare, men at «jøden» er gnien i alle sammenhenger. Mens det i Twitter-meldingene ovenfor spares på utskrifter og antall bokstaver i en tweet, sparer «jøden» i satiren for eksempel penger ved å sette seg i parken for å høre flere konserter på samme tid. At kvaliteten blir dårligere blir overskygget av muligheten til å få mye på en gang.⁵⁸

De negativt ladete Twitter-meldingene som er mest dominerende spiller på den tradisjonelle forestillingen om «jødens» evne til å få mye for lite:

Dato:	Tweets:
13. februar 2012	[@Navn] Bensin prisen er alltid billigst på mandag morgen før klokka 12.00 #jøde fakta
12. april 2012	Er så gjerrig at jeg ikke panter flasker før 1. mai. Da får du nemlig 3 kr for den du betalte 2.50 for #JØDE

57 Ibid.

58 Lien 2015, s. 168-171.

9. juni 2012	Hemmeligheten bak timebetaling/dugnad, e å ta seg jævlig god tia, og spis masse gratis! xD #jøde #jobb
31. januar 2013	[Navn] vil heller ikke være bøssebærer, men hun vil henge opp plakater for å slippe å betale inngang på minimalen [kortfilmfestivalen]. #jøde
5. juni 2012	Vidar's sparetips: drit på jobben. Gratis papir, såpe, vann og daglig renhold. Og du får betalt #luksusfellen #onkelskrue #jøde
9. mai 2012	[@Navn] Ebay er genialt når du finner gode selgere. Mine siste 5 par fotballsko er kjøpt der. Billig. #jøde

Kunsten å få mest mulig ved å gi minst mulig er naturligvis forbundet med gjerrigheten og sparsommeligheten, men understreker ytterligere det umoralske aspektet ved det «jødiske» i forbindelse med profitt. Den småligheten som blir forbundet med å snu på krona, blir betegnet som «jødisk» atferd fremfor «norsk».

Antisemittisme, jøder og muslimer

Som det fremgår av de ovenstående eksemplene fra norske Twitter-brukere, foregikk den klassiske antisemittiske satiriske bruken av emneknaggen #jøde innenfor perioden 2011-2013. I 2014 ser man en endring i referansene til #jøde. En mulig forklaring kan være at antisemittisk motiverte angrep mot jøder i Europa, og den økte bevisstheten om bruken av ordet «jøde» som skjellsord i norske skolegårder, bidro til en endring i bruken av denne emneknaggen på Twitter. Gjennom denne endringen ser vi samtidig også en polarisering mellom brukerne på Twitter, som ligner enkelte av tendensene fra de undersøkte

kommentarfeltene og nyhetsmediene. På den ene siden utvises en bevissthet om jødernes situasjon i Norge, Europa og Israel, hvor særlig oppmerksomheten rundt jøde som skjellsord i Norge ble viet oppmerksomhet:

Dato:	Tweets:
19. oktober 2014	#jøde er det vanligste skjellsordet i norske skolegårder, skriver @Aftenposten. Skumle holdninger som må bekjempes!
22. januar 2015	I dag legges det ut en sak med intervju med #jøde i #Malmø og #Norge. Av frykt tar de forhåndsregler i hverdagen. #antisemittisme
2. desember 2015	Det er uakseptabelt at #jøde brukes som skjellsord. Som det er med #muslim #neger #same. #jøde #dagsrevyen

Til tross for at pressen viet denne problematikken oppmerksomhet allerede i 2008, var det først i 2014 at twitringer rundt fenomenet «jøde» som skjellsord kom til uttrykk. Det er mulig at denne vendingen også førte til en holdningsendring rundt bruken av emneknaggen #jøde, ettersom referering til stereotypiske antisemittiske klisjeer nærmest forsvant i samme periode. På den andre siden publiseres Twitter-meldinger som stiller seg kritiske til om jøde som skjellsord er verre enn nedsettende omtaler av andre grupper. Slike meldinger antyder en overfølsomhet hos jødene som minoritet, eller at det blir slått politisk mynt på nedsettende betegnelser som omhandler jøder i forbindelse med Israels politikk. I tillegg blir fenomenet antisemittisme, i likhet med en av de tydeligste tendensene i

kommentarfeltene, adressert som et problem som skyldes innvandring fra muslimske land:

Dato:	Tweets:
21. mars 2014	Jeg er så drittlei ordet antisemittisk... Forbanna hylekor. Just because you're offended, doesn't mean you're right. #jøde%&#α
9. april 2014	Det er #muslimer som mobber en #israeler eller en #jøde i #Norge sier Christian Tybring-Gjedde
2. desember 2015	I det multikulturelle Norge reiser ikke innvandrere barn med de hvite bussene. #innvandrerassisme #jøde #religion #islam #Holocaust

Slike meldinger må ses som innspill i den innvandringskritiske debatten som i særlig grad blir rettet mot muslimer, med klare forbindelser til den tilsvarende tendensen i kommentarfeltene.

Oppsummering

Den kvalitative gjennomgangen av nøkkelkilder og tendenser i det undersøkte materialet viser tydelig hvordan konkrete ytringer og utsagn i de redigerte nyhetsmediene utilsikt kan videreføre antisemittiske forestillinger og fremstå som jødefiendtlige, uavhengig av avsenderens intensjon. Slik begrepsbruk er spesielt utbredt innenfor den ofte intense og polariserte debatten knyttet til den israelsk-palestinske konflikten. Manglende presisjon og tvetydig begrepsbruk i de redigerte nyhetsmediene kan i verste fall være de grovere og mer

eksplisitte antisemittiske ytringene som forekommer i enkelte av kommentarfeltene.

Eksplisitte og utvetydige antisemittiske ytringer er lite utbredt i både nyhetsmediene og kommentarfeltene, men kommer tydeligere til uttrykk i kommentarfeltene, og er spesielt utbredt i kommentarfeltet under saken som omhandler Johan Galtungs lefling med konspiratorisk antisemittisme. Et særegent trekk ved kommentarfeltene er videre at den jødiske minoriteten settes opp mot den muslimske befolkningen, at antisemittismen forklares utelukkende med henvisning til muslimsk innvandring og at advarsler mot antisemittisme antar form av generaliserende hets av muslimer. Samtidig tolker enkelte også innvandringen og det multikulturelle

samfunnet inn i et antisemittisk konspiratorisk verdensbilde.

Selv om enkelte av tendensene fra kommentarfeltene gjenspeiles på Twitter, skiller Twitter-meldingene tilknyttet emneknaggen «jøde» seg klart fra det øvrige undersøkte materialet. Meldingene refererer verken til faktiske eller forestilte jøder, men emneknaggen koples tydelig til penger og moralske avvik innenfor økonomi og profitt. Kun et mindretall av meldingene spiller på antisemittiske klisjeer om «pengejøden», men #jøde fungerer likevel ved gjentatte anledninger som en metafor for slette karaktertrekk. Den satiriske jødefiendtlige bruken av #jøde ser imidlertid ut til å ha hatt størst utbredelse i perioden 2011-2013, for deretter å ha avtatt.

Litteratur

Andersson, Lars M., *En jude är en jude är en jude... Representationer av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900-1930*, Nordic Academic Press, Lund 2000.

Bachner, H. og J. Ring, *Antisemittiska attityder och föreställningar i Sverige*, Forum för levande historia, Stockholm 2006.

Bing, J., *Ansvar for ytringer på nett – særlig om formidlerens ansvar*, Oslo 2008.

Chadwick, A., *The Hybrid Media System. Politics and Power*. Oxford 2013.

Chazan, Robert, *Medieval Stereotypes and Modern Antisemitism*, Berkley, Los Angeles og London 1997.

Cohn, N., *Warrant for Genocide. The myth of the Jewish world conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion*, London 1967.

DMT, "Hva sier DMTs medlemmer i Oslo og Trondheim om sin identitet, tradisjoner, antisemittisme og forhold til menigheten?" Hatikwa nr. 3, 2012.

Døving, C. A. og V. Moe, "Det som er jødisk" – identiteter, historiebevissthet og erfaringer med antisemittisme – En kvalitativ intervjustudie blant jøder i Norge, HL-senteret 2014.

Eiglad, E., *The Anti-Jewish Riots in Oslo*, Oslo 2010.

Eriksen, T., H. Harket og E. Lorenz, *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, Oslo 2005.

EUMC, *Manifestations of Antisemitism in the EU 2002-2003*, Wien 2004.

Fein, Helen, «Dimensions of antisemitism: Attitudes, Collective Accusations, and Actions», i Helen Fein (red.), *The Persisting Question. Sociological perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism*, Berlin og New York 1987.

Harket, Håkon, "Den nye antisemittismen", i Trond Berg Eriksen, Håkon Harket og Einhart Lorenz, *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, N.W. Damm & Søn, Oslo 2006.

Harket, Håkon, *Paragrafen. Eidsvoll 1814*, Dreyer forlag, Oslo 2014.

HL-senteret, *Antisemittisme i Norge? Den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter*, 2012.

Ihlebak, K. A., *Balansekunst. Publikumsdeltakelse og tilnærminger til redaksjonell kontroll. Doktoravhandling. Institutt for medier og kommunikasjon*. Universitetet i Oslo 2014.

Jaspal, R., *Antisemitism and Anti-zionism. Representation, Cognition and Everyday Talk*, Dorchester 2012.

Klug, B., «The Collective Jew: Israel and the new antisemitism», i *Patterns of Prejudice* vol. 37 nr. 2, London 2003.

Lien, Lars, "... Pressen kan kun skrive ondt om jøderne". *Jøden som kulturell konstruksjon i norsk dags- og vittighetspresse 1905-1925*, Avhandling for ph.d-graden i historie, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo 2015.

Rosenberg, Edgar, *From Shylock to Svengali: Jewish Stereotypes in English Fiction*, Stanford University Press, Stanford 1960.

Sunstein, C., *Republic.Com 2.0*. Princeton 2007.

Stræde, Therkel, *Jødehad i danske medier*, Brandts Danmarks Mediemuseum, Odense 2007.

Waldahl, R. og A. Beyer, "Offentlig opinion og politisk kommunikasjon." i Ihlen Skogerbø og Allern (red) *Makt, medier og politikk. Norsk politisk kommunikasjon*. Oslo 2015.

Wistrisch, Robert, *Anti-Semitism: The Longest Hatred*, London 1991.

Østbye, H. et. al., *Metodebok for medievitenskap*, Oslo 2013.

Internett

<http://tvtropes.org/pmwiki/pmwiki.php/Main/SpaceJews>, 21.06.2016

Kilder

Aftenposten

Dagbladet

Facebook

Klassekampen

NRK nett

Twitter

VG

Vedlegg: Kodebok medieanalyse av antisemittisme i dag

Redigerte nyhetsmedier

Variabler	Verdi	
V1 Medier	1 Aftenposten 2 Dagbladet 3 VG 4 NRK-web 5 Klassekampen	
V2 Sjanger	1 Nyhetsartikkel 2 Leder 3 Redaksjonell kronikk 4 Ikke-redaksjonell kronikk 5 Leserinnlegg	
Standpunkt i den israelsk-palestinske konflikten		
V3 Israel-kritisk standpunkt/pro-palestinsk standpunkt	1 Ja 2 Nei	Ytringer som er kritiske til Israels politikk overfor palestinerne og/eller forsvarer palestinernes sak
V4 Pro-israelsk standpunkt	1 Ja 2 Nei	Ytringer som forsvarer Israel og/eller stiller seg kritisk til palestinerne/det palestinske lederskapet og deres sak
V5 Nøytralt standpunkt	1 Ja 2 Nei	Nøytrale artikler uten tydelige standpunkter for den ene eller den andre siden i den israelsk-palestinske konflikten
V6 Standpunkt som betviler staten Israels rett til eksistens	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Ytringer som betviler eller setter spørsmålstegn ved staten Israels eksistens, eller betegner staten Israel som illegitim.

Essensialisering/generalisering av jødene som gruppe		
V7 Fremstilling av jødene som en kollektiv størrelse	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Kollektiviseringen refererer til jødene som en adresseløs abstrakt størrelse, uten henvisninger til konkrete individer, grupperinger organisasjoner o.l. Stikkord: jødisk lobby, amerikanske jøder, norske jøder o.l. Hentydninger om at alle jøder, som kollektiv, har samme holdninger, mål og interesser.
V8 Kollektiv ansvarliggjøring av jødene for Israels politikk	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Uavhengig av om jøder er bosatt i Israel eller andre deler av verden, blir jøder som kollektiv ansvarliggjort for Israels politikk. Sammenblanding av staten Israel og jøder. Stikkord: «Jødisk» fremfor «israelsk», jøder oppfordres til å ta avstand fra Israels politikk overfor palestinerne.
V9 Hentydninger om at jødene innehar en særegen mentalitet	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	En forestilling som hevder at jødene har en særegen mentalitet som står i kontrast/et motsetningsforhold til andre folkegrupper i kraft av å være jøder. Mentaliteten kan f.eks. brukes som forklaring på Israels behandling av palestinerne.
Konspiratoriske forestillinger		
10 Hentydninger om jødisk kontroll/dominans av mediene	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Forestillinger om jødisk kontroll/dominans/konspirasjon, knyttet til media. Utsagn om jødisk overrepresentasjon i media og/eller at denne overrepresentasjonen påvirker mediedekningen
V11 Hentydninger om jødisk kontroll/dominans av økonomien	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Forestillinger om jødisk kontroll/dominans/konspirasjon, knyttet til penger/(internasjonal)økonomi/ verdenshandelen/bankvirksomhet.
V12 Hentydninger om jødisk kontroll/dominans av myndigheter	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Forestillinger om jødisk kontroll/dominans/konspirasjon, knyttet til (politisk) makt. Eks: forestilling om at en jødisk lobby/amerikanske jøder som kollektiv styrer eller har uforholdsmessig stor innvirkning på amerikansk utenrikspolitikk generelt og USAs forhold til Israel spesielt
V13 Hentydninger om jødene som et folk med spesielle intellektuelle evner	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Påstander om at jødene har spesielle intellektuelle evner, som forklarer og gjør dem i stand til kontroll/dominans/konspirasjon på ulike felter av samfunnslivet

V14 Hentydninger om at jødene arbeider for verdensherredømme	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Forestillinger om jødisk kontroll/dominans/konspirasjon, knyttet til verdensherredømme.
V15 Henvisninger til Sions vises protokoller som relevante	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Falsumet Sions vises protokoller, skulle angivelig være beviset på jødenes målrettede hemmelig plan om å underlegge seg verden. Til tross for at Sions vises protokoller ble avslørt som et falsum allerede i 1924, har forestillingene vist seg levedyktige og blir fortsatt betraktet som ekte eller relevante av ulike aktører over hele verden.
Ytringer knyttet til jødernes erfaring som ofre for forfølgelse		
V16 Hentydninger om at jøder utnytter Holocaust til sin egen fordel	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Anklager om at jøder utnytter Holocaust for å vekke sympati for jødene generelt eller sympati for Israel spesielt. Påstander om at Israel utnytter Holocaust for å tilbakevise kritikk for sin egen politikk overfor palestinerne.
V17 Forventninger om en opphøyd jødisk moral med bakgrunn i jødernes erfaring med historisk forfølgelse generelt og Holocaust spesielt	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Moralske implikasjoner som gjerne henviser til jødene som offer for tidligere forfølgelse generelt og Holocaust spesielt. Forventninger/krav om at jødene som Holocaust-ofre skal utvise større grad av sympati og empati med andre grupper (for eksempel palestinere) som blir utsatt for urett. For eksempel fremstillinger av staten Israels politikk overfor palestinerne som spesielt uhyrlig, med bakgrunn i Holocaust-erfaringen.
V18 Sammenlikning av Israels politikk overfor palestinere med nazistenes politikk overfor jødene	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Påstander om at Israels politikk kan sammenliknes med eller er lik den nazistiske jødeforfølgelsen og masseutryddelsespolitikken under 2. verdenskrig. Ytringer om Israels politikk overfor palestinerne som spiller på/referer til 2. verdenskrig og/eller Holocaust. Fremstilling av jødene som «herrefolk», og beskrivelser av politikken overfor palestinerne med begreper som «Lebensraum», getto, Holocaust.
Forestillinger knyttet til jødisk religion		
V19 Beskrivelser av jødene som spiller på forestilte trekk ved jødisk religion	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Negative religiøse klisjeer som kommer til uttrykk i moderne sammenhenger, bl.a. knyttet til Israel-Palestina-konflikten. Beskrivelser av den israelske statens politikk overfor palestinerne med ord som hevntørst og blodhevn og med henvisninger til formuleringer som «øye for øye, tann for tann» eller etterlysning av moralske implikasjoner gjennom begreper som «Guds utvalgte folk». Sistnevnte kan peke i to retninger: på den ene siden moralsk høyverdige krav til jødene som «utvalgte», på den andre at de som «utvalgte» føler de har en rett til å undertrykke andre.

V20 påstander om at jødene har en særegen religiøs oppgave	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Antijudaismen kan også forekomme i en kritikk av jødene for ikke å ta sin religiøse oppgave på alvor, en kritikk som er knyttet til kristen eskjatalogi, hvor jødene har en særegen oppgave i den kristne frelse – gjerne knyttet til dommens dag. Slike forestillinger er uløselig knyttet til Israel (Jødeland eller Palestina i en mellomkrigs kontekst), fordi profetien forteller om et til Israel tilbakevendt Guds utvalgte folk. Kritikken kobler derfor Israel til jødernes beveggrunner for tilbakevendelsen – verdslige versus religiøse.
Ytringer om antisemittisme		
V21 Antisemittiske forklaringer på antisemittisme	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Ytringer som antyder at antisemittisme finnes/kan forklares ned å vise til jødernes natur og/eller handlinger. Forklaringer som henviser til at jødene selv er årsaken til eksistensen av antisemittisme og til at de har blitt forfulgt historisk.
V22 Hentydninger om at antisemittismen i dag primært fremmes av muslimer	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Påstander om at antisemittisme i dagens samfunn først og fremst blir spredt av personer med muslimsk bakgrunn. Slike ytringer antar ofte form av generaliserende verbale angrep på den muslimske befolkningen
V 23 Reaksjoner på/anklager om antisemittisme	1 Ja 2 Nei	Påstander om at andres utsagn kan defineres som antisemittiske eller at skribenten er antisemitt. Reaksjoner på konkrete utsagn og/eller mer generelle ytringer som setter søkelys på antisemittisme i dag.

Kommentarfelt fra nettaviser og Facebook

Variabler	Verdi	
V1 Medier	1 Aftenposten 2 Dagbladet 3 VG 4 NRK-web	
V2 Sjanger	1 Kommentarfelt 2 Facebook	
V3 Tema	1 Israel-Palestinakonflikten 2 Antisemittisme/holocaust 3 Omskjæringsdebatten	

Standpunkt til den israelsk-palestinske konflikten		
V4 Israel-kritisk standpunkt/pro-palestinsk standpunkt	1 Ja 2 Nei	Ytringer som stiller seg kritisk til Israels politikk overfor palestinerne og/eller forsvarer palestineres sak
V5 Pro-israelsk standpunkt	1 Ja 2 Nei	Ytringer som forsvarer Israel og/eller stiller seg kritisk til palestinerne/det palestinske lederskapet og deres sak
V6 Nøytralt standpunkt	1 Ja 2 Nei	Nøytrale kommentarer uten tydelige standpunkter for den ene eller den andre siden i den israelsk-palestinske konflikten
V7 Standpunkt som betviler staten Israels rett til eksistens	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Ytringer som betviler eller setter spørsmålsteget ved staten Israels eksistens, eller betegner staten Israel som illegitim.
Essensialisering/generalisering av jødene som gruppe		
V8 Fremstilling av jødene som en kollektiv størrelse	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Kollektiviseringen refererer til jødene som en adresseløs abstrakt størrelse, uten henvisninger til konkrete individer, grupperinger organisasjoner o.l. Stikkord: jødisk lobby, amerikanske jøder, norske jøder o.l. Hentydninger om at alle jøder, som kollektiv, har samme holdninger, mål og interesser.
V9 Kollektiv ansvarliggjøring av jødene	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Uavhengig av om jøder er bosatt i Israel eller andre deler av verden, blir jøder som kollektiv ansvarliggjort for Israels politikk. Sammenblanding av staten Israel og jøder. Stikkord: «Jødisk» fremfor «israelsk», jøder oppfordres til å ta avstand fra Israels politikk overfor palestinerne.
V10 Hentydninger om at jødene innehar en særegen mentalitet	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	En forestilling som hevder at jødene har en særegen mentalitet som står i kontrast/et motsetningsforhold til andre folkegrupper i kraft av å være jøder. Mentaliteten kan f.eks. brukes som forklaring på Israels behandling av palestinerne.
Konspiratoriske forestillinger		
V11 Hentydninger om jødisk kontroll/dominans av mediene	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Forestillinger om jødisk kontroll/dominans/konspirasjon, knyttet til media. Utsagn om jødisk overrepresentasjon i media og/eller at denne overrepresentasjonen påvirker mediedekningen
V12 Hentydninger om jødisk kontroll/dominans av økonomien	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Forestillinger om jødisk kontroll/dominans/konspirasjon, knyttet til penger/(internasjonal)økonomi/ verdenshandelen/bankvirksomhet.

V13 Hentydninger om jødisk kontroll/dominans av myndigheter	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Forestillinger om jødisk kontroll/dominans/konspirasjon, knyttet til (politisk) makt. Eks: forestilling om at en jødisk lobby/amerikanske jøder som kollektiv styrer eller har uforholdsmessig stor innvirkning på amerikansk utenrikspolitikk generelt og USAs forhold til Israel spesielt
V14 Hentydninger om jødene som et folk med spesielle intellektuelle evner	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Påstander om at jødene har spesielle intellektuelle evner, som forklarer og gjør dem i stand til kontroll/dominans/konspirasjon på ulike felter av samfunnslivet
V15 Hentydninger om at jødene arbeider for verdensherredømme	1 Ja 2 Nei	Forestillinger om jødisk kontroll/dominans/konspirasjon, knyttet til verdensherredømme.
V16 Henvisninger til Sions vises protokoller som relevante	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Falsumet Sions vises protokoller, skulle angivelig være beviset på jødenes målrettede hemmelig plan om å underlegge seg verden. Til tross for at Sions vises protokoller ble avslørt som et falsum allerede i 1924, har forestillingene vist seg levedyktige og blir fortsatt betraktet som ekte eller relevante av ulike aktører over hele verden.
Ytringer knyttet til jødernes erfaring som ofre for forfølgelse		
V17 Hentydninger om at jøder utnytter Holocaust til sin egen fordel	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Anklager om at jøder utnytter Holocaust for å vekke sympati for jødene generelt eller sympati for Israel spesielt. Påstander om at Israel utnytter Holocaust for å tilbakevise kritikk for sin egen politikk overfor palestinerne.
V18 Forventninger om en opphøyd jødisk moral med bakgrunn i jødernes erfaring med historisk forfølgelse generelt og Holocaust spesielt	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Moralske implikasjoner som gjerne henviser til jødene som offer for tidligere forfølgelse generelt og Holocaust spesielt. Forventninger/krav om at jødene som Holocaust-ofre skal utvise større grad av sympati og empati med andre grupper (for eksempel palestinere) som blir utsatt for urett. For eksempel fremstillinger av staten Israels politikk overfor palestinerne som spesielt uhyrlig med bakgrunn i Holocaust-erfaringen.
V19 Sammenlikning av Israels politikk overfor palestinere med nazistenes politikk overfor jødene	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Påstander om at Israels politikk kan sammenliknes med eller er lik den nazistiske jødeforfølgelsen og masseutryddelsespolitikken under 2. verdenskrig. Ytringer om Israels politikk overfor palestinerne som spiller på/referer til 2. verdenskrig og/eller Holocaust. Fremstilling av jødene som «herrefolk», og beskrivelser av politikken overfor palestinerne med begreper som «Lebensraum», getto, Holocaust.

Forestillinger knyttet til jødisk religion		
V20 Beskrivelser av jødene som spiller på forestilte trekk ved jødisk religion	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Negative religiøse klisjeer som kommer til uttrykk i moderne sammenhenger, bl.a. knyttet til Israel-Palestina-konflikten. Beskrivelser av den israelske statens politikk overfor palestinerne med ord som hevntørst og blodhevn og med henvisninger til formuleringer som «øye for øye, tann for tann» eller etterlysning av moralske implikasjoner gjennom begreper som «Guds utvalgte folk». Sistnevnte kan peke i to retninger: på den ene siden moralsk høyverdige krav til jødene som «utvalgte», på den andre at de som «utvalgte» føler de har en rett til å undertrykke andre.
V21 påstander om at jødene har en særegen religiøs oppgave	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Antijudaismen kan også forekomme i en kritikk av jødene for ikke å ta sin religiøse oppgave på alvor, en kritikk som er knyttet til kristen eskjatalogi, hvor jødene har en særegen oppgave i den kristne frelse – gjerne knyttet til dommens dag. Slike forestillinger er uløselig knyttet til Israel (Jødeland eller Palestina i en mellomkrigs kontekst), fordi profetien forteller om et til Israel tilbakevendt Guds utvalgte folk. Kritikken kobler derfor Israel til jødernes beveggrunner for tilbakevendelsen – verdslige versus religiøse.
Ytringer om antisemittisme		
V22 Antisemittiske forklaringer på antisemittisme	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Ytringer som antyder at antisemittisme finnes/kan forklares ned å vise til jødernes natur og/eller handlinger. Forklaringer som henviser til at jødene selv er årsaken til eksistensen av antisemittisme og til at de har blitt forfulgt historisk.
V23 Hentydninger om at antisemittismen i dag primært fremmes av muslimer	1 Ja 2 Nei 3 Eksplisitt/tilsiktet 4 Implisitt/utisiktet	Påstander om at antisemittisme i dagens samfunn først og fremst blir spredt av personer med muslimsk bakgrunn. Slike ytringer antar ofte form av generaliserende verbale angrep på den muslimske befolkningen.
V 24 Reaksjoner på/anklager om antisemittisme	1 Ja 2 Nei	Påstander om at andres utsagn kan defineres som antisemittiske eller at skribenten er antisemitt. Reaksjoner på konkrete utsagn og/eller mer generelle ytringer som setter søkelys på antisemittisme i dag.

Oppdragsgiver: Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter
2016

